Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

ŽÁK S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V ZÁKLADNÍ ŠKOLE SPECIÁLNÍ A JEHO PERSPEKTIVY

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladimír Ira

Autor: Bohuslava Juráková

11. května 2009

Mentally Disabled Pupils in Special Basic Schools and Their Perspectives

In my Bachelor´s work I have tried to find out what perspectives there are for mentally disabled pupils after finishing compulsory education at special basic schools and if there are enough opportunities for their further education.

The theoretical part describes a mentally disabled child and the levels of mental disorders. I deal with the education of mentally handicapped pupils, special schools and the school legislation. The last section analyses opportunities for further education of mentally disabled pupils after finishing special basic schools.

The practical part of the Bachelor´s work has been done on the basis of quantitative research realised in 16 special basic schools in South Bohemia. Thirteen headmasters (81%) and 97 parents of mentally handicapped pupils (81%) were engaged. All the data and information necessary for the research were gained from October 2008 to January 2009. I used questionnaires of structured, semi-structured and open-ended questions and a secondary data analysis.

The first aim of the research was to find out how much the parents of mentally disabled pupils are interested in futher education of their children. The second aim was focused on educational opportunities in one- and two-year practical schools and how available they are for these pupils. Thanks to the questionnaire findings I succeeded in getting all important information and fulfil both aims stated at the beginning.

The aim served as a base of two hypotheses.

Hypothesis 1: ***The parents of special school pupils are interested in their further education.***

Hypohesis 2: ***Pupils finishing special basic schools are offered enough opportunities for further education in one- and two-year practical schools.***

After evaluating all data I have found that ***Hypothesis 1 was proved*** because 81% of parents of mentally disabled pupils are interested in further education for their children after finishing their compulsory education.

Hypothesis 2 expected that pupils after finishing special basic schools had enough opportunities for further education. The research, however, showed that there were

significant obstacles, e.g. children´s handicap (38%), shortage of financial means (28%), school distance (23%), parents´ uninterest and others (11%), for example a stay out of the family, difficulties in commuting to school and uninterest in further education. It means that hypothesis 2 was disproved.

The work could become a valuable source of information for parents of mentally disabled children. The findings can be used as an information material for special pedagogists and may serve as a feedback to the schools and their founders.

My Bachelor´s work brought some new knowledge to me and it was very interesting and instructive at the same time.

Žák s mentálním postižením v základní škole speciální a jeho perspektivy

Ve své bakalářské práci jsem se snažila zjistit, jaké perspektivy má žák s mentálním postižením po ukončení povinné školní docházky v základní škole speciální (dále ZŠS) a zda je vytvořen dostatek příležitostí pro jeho další vzdělávání.

V teoretické části charakterizuji dítě s mentálním postižením a jednotlivé stupně mentální retardace. Zabývám se výchovou a vzděláváním žáků s mentálním handicapem, speciálním školstvím a jeho legislativou, v poslední části možnostmi dalšího vzdělávání absolventů ZŠS.

Pro praktickou část bakalářské práce jsem použila kvantitativní výzkum, který byl uskutečněn v 16 základních školách speciálních v Jihočeském kraji. Zúčastnilo se ho 13 ředitelů (81%) a 97 rodičů (81%) žáků s mentálním postižením. Data a potřebné informace ke splnění cílů byly získány v rozmezí října 2008 až ledna 2009. Pro kvantitativní výzkum jsem použila především metodu dotazníků, v nichž jsem uplatnila uzavřené, polozavřené, otevřené otázky a sekundární analýzu dat.

Prvním cílem výzkumu bylo zjistit zájem rodičů žáků ZŠS o další vzdělávání svých dětí. Druhý cíl byl zaměřen na to, jaká je možnost vzdělávání v praktických školách jednoletých a dvouletých a jejich dosažitelnost pro žáky ZŠS. Díky výsledkům z dotazníků pro rodiče a ředitele ZŠS se mi podařilo zjistit konkrétní informace a splnit oba stanovené cíle.

Na základě těchto cílů jsem stanovila 2 hypotézy:

Hypotéza č.1: ***Rodiče žáků ZŠ speciálních mají zájem o jejich další vzdělávání.***

Hypotéza č.2: ***Absolventi ZŠ speciálních mají vytvořen dostatek příležitostí pro další vzdělávání v praktických školách s jednoletou a dvouletou přípravou.***

Vyhodnocením všech získaných podkladů jsem došla k závěru, že ***hypotéza č. 1 byla potvrzena***, neboť 81% rodičů žáků s mentálním postižením má zájem o další studium po skončení povinné školní docházky.

Hypotéza č. 2 předpokládala, že absolventi ZŠS mají vytvořen dostatek příležitostí pro další vzdělávání. Z výzkumu vyplynulo, že největší překážkou pro další vzdělávání je zdravotní postižení dítěte (38%), nedostatek finančních prostředků (28%), vzdálenost

školy (23%), nezájem rodičů a jiné překážky (11%) např. pobyt mimo rodinu, neschopnost dojíždět, nechuť se vzdělávat. Téměř shodné výsledky ukázal dotazník jak pro ředitele, tak i pro rodiče. Z toho vyplývá, že ***hypotéza č. 2 byla vyvrácena.***

Práce by se mohla stát zdrojem informací především pro rodiče žáků s mentálním postižením. Výsledky mohou být využity jako informační materiál pro speciální pedagogy a být zpětnou vazbou pro danou školu i zřizovatele speciálních škol.

Bakalářská práce mi přinesla nové poznatky a byla pro mě velmi zajímavá a zároveň poučná.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Žák s mentálním postižením v základní škole speciální jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím zdrojů uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce Zdravotně sociální fakultou, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 18. 4. 2009

…….

Bohuslava Juráková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Vladimíru Irovi za cenné rady, připomínky a čas, který mi věnoval.

Mé poděkování patří také ředitelům, učitelům a rodičům dětí základních škol speciálních, kteří se zúčastnili mého výzkumu.

Nejvíce bych však chtěla poděkovat svému příteli za neskutečnou trpělivost a velkou podporu, dále svým dětem za veškerou pomoc, ohleduplnost a toleranci po celou dobu studia.

OBSAH

ÚVOD……...….11

1. SOUČASNÝ STAV…….13

1.1 Dítě s mentálním postižením.……...……13

1.1.1 Psychologická charakteristika mentálního postižení……..……..……..15

1.1.1.1 Porucha myšlení……...….15

1.1.1.2 Porucha řeči……...…...16

1.1.1.3 Porucha učení…….……..….16

1.1.1.4 Nápadnosti emočního prožívání…….….. 17

1.1.2 Kvantitativní hodnocení – stupeň mentální retardace…….….. 18

1.1.2.1 Lehká mentální retardace, IQ 50-69…….21

1.1.2.2 Střední mentální retardace, IQ 35-49……... 21

1.1.2.3 Těžká mentální retardace, IQ 20-34…….….22

1.1.2.4 Hluboká mentální retardace, IQ 0-19……...22

1.1.3 Kvalitativní hodnocení mentální retardace…….23

1.1.4 Sociální význam MR a socializace mentálně postižených …….…….23

1.1.4.1 Zařazení mentálně postiženého do školy…….. 24

1.1.4.2 Profesní role……..25

1.2 Edukace jedinců s mentálním postižením…….…..26

1.2.1 Zásady vzdělávání ……..…….….. .26

1.2.2 Základní škola speciální…….....27

1.2.2.1 Výchova na základní škole speciální…….…....27

1.2.2.2 Vzdělání na základní škole speciální….....28

1.2.2.3 Přípravný stupeň základní školy speciální……..…..29

1.2.2.4 Povinnost školní docházky……..…...30

1.2.2.5 Rámcový vzdělávací program pro ZŠS……..…....30

1.2.3 Další formy vzdělávání žáků s mentálním postižením……..…..32
1.2.3.1 Individuální vzdělávací program……...….. 33
1.2.3.2 Vymezení pojmu asistent pedagoga……..…35
1.2.3.3 Rehabilitační vzdělávací program……..…..36
1.3 Vzdělávání v rámci profesní přípravy…….37
1.3.1 Praktická škola jednoletá…….37
1.3.2 Praktická škola dvouletá…….….39
1.4 Školská poradenská zařízení pro děti a mládež s mentálním postižením…40
1.4.1 Pedagogicko-psychologické poradny...……..…..40
1.4.2 Speciálně pedagogická centra…….....41
1.4.3 Střediska výchovné péče…….…..….42
1.5 Školská legislativa……...…...42
1.5.1 Úmluva o právech dítěte…….……43
1.5.2 Zákon č. 561/2004 Sb.(školský zákon)…….…….....44
1.5.3 Vyhláška č. 73/2005…….……..…44
1.5.4 Zákon č. 49/2009 Sb.…….……...45
1.6 Pracovní uplatnění osob s mentálním postižením.…….…….....45
1.6.1 Chráněné dílny……...……..46
1.6.2 Podporované zaměstnávání…….…….....47
1.6.3 Legislativní podpora zaměstnávání osob s mentálním postižením…....48
1.6.4 Zákon č. 108/2006 Sb., o soc. službách.....50

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY……...52
2.1 Cíl práce…….…….....52
2.2 Hypotézy…….…….....52

3. METODIKA……..53
3.1 Použité metody a techniky sběru dat……..…….53
3.2 Charakteristika zkoumaného souboru……..……..53

4. VÝSLEDKY …….55

4.1 Výsledky dotazníkového šetření pro rodiče žáků ZŠ speciální.....….55

4.2 Výsledky dotazníkového šetření pro ředitele žáků ZŠ speciální…….……64

5. DISKUZE……..74

5.1 Diskuze k dotazníku pro rodiče žáků základní školy speciální……...74

5.2 Diskuze k dotazníku pro ředitele žáků základní školy speciální…….78

6. ZÁVĚR……..82

7. KLÍČOVÁ SLOVA……..84

8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ……85

9. PŘÍLOHY…….88

…Jiné je tvé dítě.
Jiné ve svém duševním bohatství,
Jiné v rozvoji svých schopností,
jiné ve vztazích ke světu,
jiné ve svém jednání i počínání,
jiné v běžných reakcích.
Je jiné, ale není horší.

Heinrich Behr

ÚVOD

Každý člověk je jedinečná osobnost a má právo na plnohodnotný život s patřičným vzděláním a láskou. Děti, mládež i dospělí s mentální retardací tvoří specifickou skupinu mezi zdravotně postiženými občany. Představují mezi postiženými jednu z nejpočetnějších skupin, a přesto se toho o nich ví poměrně málo. Představy „normálních“ lidí o mentálně postižených bývají opředeny mnoha nejasnostmi, záhadami, předsudky a často i neopodstatněnými obavami. Z toho vyplývá rozpačitý, někdy dokonce i nepřátelský postoj společnosti k lidem s mentálním postižením.

Rozdíly v mentální úrovni jednotlivců s mentální retardací jsou ve skutečnosti větší než rozdíly mezi nepostiženou populací. Jako osoby s mentálním postižením jsou označováni lidé s lehkou mentální retardací, z nichž mnozí dokončí školu, vyučí se učebnímu oboru, dobře se uplatní v zaměstnání a často si založí vlastní rodinu. Na druhé straně tohoto spektra jsou lidé s těžkým a hlubokým postižením, kteří jsou prakticky ve všech svých potřebách odkázáni na cizí pomoc. Mezi těmito dvěma krajními skupinami leží celá řada variant, v nichž každý jednotlivý člověk je v něčem odlišný.

Děti s mentálním postižením se vyvíjejí pomaleji, ale jsou velmi vnímavé a mají silnou potřebu opory a jistoty. Při výchově a vzdělávání těchto dětí je nezbytné respektovat individuální odlišnosti s ohledem na jejich stupeň postižení. Hlavním cílem je dosažení maximálního stupně rozvoje osobnosti každého jedince a jeho zařazení do společnosti.

K osobnostnímu rozvoji dítěte s mentálním postižením významně přispívá vzdělávání ve smyslu speciálně pedagogické péče. Speciálně pedagogická péče má v ČR tradičně vysokou úroveň. Síť škol a poradenských zařízení poskytujících vzdělání a podporu žákům s mentálním postižením prošla hlubokou transformací. V současné době se hovoří o trendu označovaným pojmem integrace. Jedná se o postoj společnosti k handicapovaným občanům, který je neodmítá, nesegreguje, ale naopak se snaží vytvářet optimální podmínky pro jejich začlenění do „do hlavního proudu" společenského života.

Dalším důležitým trendem je normalizace. Tento v kontextu našeho sociálního a historického vývoje poněkud zavádějící pojem má vyjádřit skutečnost, že lidé s mentálním postižením mají, pokud je to možné, žít normálním životem tak jako ostatní. S oběma těmito trendy těsně souvisí a také je podmiňuje humanizace, a to nejen ve vztahu k lidem s postižením, ale humanizace celé společnosti, která ve svých postižených spoluobčanech bude vidět a respektovat rovnoprávné členy, vyžadující ve srovnání s ostatními více pozornosti a péče, a jež jim pomůže do určité míry kompenzovat jejich odlišnost. Požadavek humanizace se týká i procesu výchovy a vzdělávání dětí s mentálním postižením. Nevztahuje se jenom k cílům, ale také k prostředkům a metodám výchovy a vzdělávání.

Domnívám se, že perspektivy žáků základní školy speciální jsou velmi individuální a jsou ovlivněny specifiky žáků, které vyplývají z celkového snížení intelektuálních schopností, jež je provázeno sníženou schopností orientovat se v životě. Chtěla bych svou prací přispět ke komplexnějšímu pohledu na dítě (osobu) s mentálním postižením, a to s cíleným zaměřením na období přípravy na dospělost a dospělost jako takovou, včetně celkového uplatnění v životě.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Dítě s mentálním postižením

Každý člověk s mentálním postižením je svébytný subjekt s charakteristickými osobními rysy. Přesto se však u většiny z nich projevují (ve větší či menší míře) společné znaky, jejichž individuální modifikace závisí na hloubce a rozsahu mentální retardace, na míře postižení jednotlivých psychických funkcí a na rovnoměrnosti psychického vývoje v rámci mentální retardace.

Za mentálně postižené se považují takoví jedinci (děti, mládež i dospělí), u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování. Hloubka a míra postižení jednotlivých funkcí je u nich individuálně odlišná. Příčinou mentální retardace je organické poškození mozku, které vzniká v důsledku strukturálního poškození mozkových buněk nebo abnormálního vývoje mozku. Podle vývojového období, v němž k mentálnímu postižení dochází, se rozlišuje *oligofrenie*, která se považuje za opoždění duševního vývoje v období prenatálním, perinatálním nebo časně postnatálním, a *demence*, jež se chápe jako důsledek poškození různého druhu již v průběhu života jedince, zpravidla po dovršení druhého roku věku. (Švarcová, 2006)

Za mentálně postižené se nepovažují osoby, u nichž došlo k zaostávání vývoje rozumových schopností z jiných důvodů, než je poškození mozku, a jejichž psychické procesy probíhají normálním způsobem, to znamená děti výchovně zanedbané, děti i dospělí se závažnými emočními poruchami nebo děti s vážným smyslovým postižením, které není-li včas rozpoznáno, může způsobit zpoždění psychického vývoje. Tyto stavy připomínající mentální retardaci někteří autoři označují jako *pseudooligofrenie.* (Švarcová, 2006)

Dalším znakem mentálního postižení je trvalost porušení poznávací činnosti. Mentálním postižením nebo mentální retardací nazýváme tedy trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku. Mentální postižení

není nemoc, je to trvalý stav způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku.

Mentální retardace je pojem vztahující se k podprůměrnému obecně intelektuálnímu fungování osoby, které se stává zřejmým v průběhu vývoje a je spojeno s poruchami adaptačního chování. Poruchy adaptace jsou zřejmé z pomalého tempa dospívání, ze snížené schopnosti učit se a z nedostatečné sociální přizpůsobivosti.(Švarcová, 2006)

Velmi podobně je definována mentální retardace podle poslední verze ICDH – 10 (Mezinárodní klasifikace nemocí, postižení a handicapů, MKN – 10) jako stav související s opožděným nebo omezeným vývojem myšlení, charakteristický zejména snížením schopností, jež se projevuje během vývoje, a to schopností, které vytvářejí celkovou úroveň inteligence – tedy schopností poznávacích, komunikačních, motorických a sociálních. Mentální retardace se může a nemusí vyskytovat ve spojení s jinými psychickými nebo tělesnými obtížemi. (WHO, 2006)

Ve starších publikacích o mentálním postižení se často setkáváme s názorem, že úroveň rozumových schopností, jež si člověk přináší na svět, je po celý jeho život prakticky nezměnitelná. Ze současných zkušeností speciálního školství vyplývá, že v mnoha případech mentální opoždění lze vhodným pedagogickým působením dosáhnout výrazného zlepšení. (Švarcová, 2006)

Edukací osob s mentálním postižením a zkoumáním výchovných a vzdělávacích vlivů na tyto osoby se zabývá psychopedie. Tento obor se zabývá edukací, reedukací, diagnostikou, poradenstvím, terapeuticko-formativní intervencí, kompenzací, rehabilitací, integrací a socializací jedinců s mentálním postižením, ale také prevencí a prognostikou mentální retardace. Cílem psychopedie je dosažení maximálního stupně rozvoje osobnosti jedince s mentálním či jiným duševním postižením a jeho integrace do společnosti. (Pipeková, 2006)

1.1.1. Psychologická charakteristika mentálního postižení

Typickým znakem poznávacích schopností mentálně postižených je omezenější potřeba zvídavosti a preference podmětového stereotypu. Mentálně postižení jedinci obvykle bývají pasivnější a více závislí na zprostředkování informací jinými lidmi. Orientace v běžném prostředí je pro ně mnohem náročnější, protože hůře rozlišují významné a nevýznamné znaky jednotlivých objektů a situací, a hůře chápou i jejich vzájemné vztahy. Svět je pro ně méně srozumitelný, a proto se jim může jevit i více ohrožující. Důsledkem toho je silnější závislost na jiném člověku, který se stává prostředníkem mezi mentálně postiženým a vnějším světem, resp. preference známého prostředí. (Vágnerová, 2004)

1.1.1.1 Porucha myšlení

Myšlení mentálně postižených dosáhne v nejlepším případě, u jedinců s lehkou mentální retardací, úrovně konkrétních logických operací. Jejich uvažování bude vždycky vázáno na realitu, leckdy dokonce pouze na její konkrétní, do určité míry náhodnou, aktuální variantu. Neschopnost nadhledu se projeví sníženou kritičností a vyšší sugestibilitou mentálně postižených. Uvažování dospělých mentálně postižených je ovlivněné dlouhodobým učením, a proto, i když je stále infantilní, se v něm projeví zafixované zkušenosti a určitým způsobem, odpovídajícím úrovni daného jedince, zpracované zkušenosti, které děti nemají. Myšlení mentálně postižených je charakteristické značnou stereotypností, rigiditou a ulpíváním na určitém způsobu řešení. Mentálně postižení se dovedou mechanicky naučit určitá pravidla, ale nejsou schopni je v praxi účelně aplikovat, protože nechápou rozdíly mezi různými situacemi. Jejich postoj k problémům bývá pasivní, obvykle očekávají jejich řešení od někoho jiného nebo na ně rezignují. Někdy mohou reagovat i agresivně, toto chování je třeba chápat jako projev zoufalství v situaci, které nerozumějí a nedovedou ji řešit. (Vágnerová, 2004)

1.1.1.2 Porucha řeči

Řeč mentálně retardovaných bývá postižena jak formálně, tak z obsahového hlediska. Jejich řečový projev bývá nápadný méně přesnou výslovností. To je mnohdy dáno nedostatky v motorické koordinaci mluvidel nebo zhoršenou sluchovou diferenciací, která jim neposkytne potřebnou zpětnou vazbu. Je pro ně obtížnější porozumět i běžnému verbálnímu sdělení, protože mají omezenější slovní zásobu a větší potíže v pochopení celkového kontextu. Složitější slovní obraty, ironii, žert, metaforu apod. vůbec nejsou schopno chápat. Lidé s lehkým mentálním postižením zvládnou běžné konkrétní pojmy a základní slovní obraty. U nejzávažněji postižených se verbální schopnosti nerozvíjejí vůbec. Typickým znakem aktivního řečového projevu mentálně postižených je jazyková necitlivost, která se projevuje četnými agramatismy a nápadná jednoduchost vyjádření, tj. preference velmi krátkých vět a jednoznačných, konkrétních pojmů. U závažněji postižených bývají běžné také perseverace a echolálie (opakování určitých slov nebo částí sdělení bez kontextu a často i bez porozumění). U závažněji mentálně postižených nabývá na významu neverbální způsob komunikace. (Vágnerová, 2004, Valenta, Müller, 2007)

1.1.1.3 Porucha učení

Schopnost učení je u mentálně postižených lidí rovněž v různé míře omezena. Nejde jen o důsledek nedostatečného porozumění, nepříznivý vliv mají i nedostatky v koncentraci pozornosti a paměti. Učení těchto lidí je převážně mechanické, asociační. Veškeré informace, dovednosti i návyky se fixují ve své rigidní podobě a také bývají stejným způsobem užívány. Změna návyku nebo přizpůsobení nové situaci činí mentálně postiženým značné potíže. Kromě toho jim, zejména pokud jsou závažněji postiženi, trvá velice dlouho, než se něčemu naučí. Snížená efektivita učení bývá příčinou zbytečné rezignace na jejich další rozvoj.

Typickým rysem mentálně postižených je určitá poznávací pohodlnost, učení něčemu novému pro ně není příliš atraktivní. Proto musí být motivováni jiným

způsobem. Jsou schopni akceptovat materiální odměnu, pozitivně reagují i na pochvalu. Bývají ochotni učit se za podpory jiného člověka, k němuž mají pozitivní vztah. Dělají to spíše kvůli němu, pro potvrzení tohoto citového vztahu než z jiných důvodů. Je jim tudíž celkem jedno, co se učí, protože jejich učení je primárně motivováno emočně, a nikoli kognitivně. (Vágnerová, 2004)

1.1.1.4 Nápadnosti emočního prožívání

Celkové emoční prožívání, resp. způsob emočního reagování může být v závislosti na etiologii mentální postižení změněn. Obvykle jde o zvýšenou dráždivost, větší pohotovost k afektivním reakcím či mrzuté náladě. V každém případě však platí, že emoční prožívání je základním mechanismem autoregulace. Neschopnost regulovat vlastní emoční prožívání zvyšuje pohotovost reagovat méně přiměřeně vyvolávajícím podnětům.

Mentálně retardovaný jedinec má stejné základní psychické potřeby jako jiní lidé. Tyto potřeby však mohou být pod vlivem omezenější kapacity rozumových schopností a učení různým způsobem modifikovány. Obecně platí, že čím je člověk závažněji mentálně postižen, tím je v saturaci svých potřeb závislejší na okolí, Na druhé straně mají mentálně postižení tendenci uspokojovat potřeby neodkladně a bez zábran.

- *Potřeba stimulace* – je pro psychický vývoj nezbytná, avšak musí být přiměřená možnostem mentálně postiženého jedince z hlediska množství podnětů, kvality i délky působení. Mentálně postižení preferují stereotypnější, jednodušší a jednoznačnější stimulaci, jejich potřeba podnětné proměnlivosti není tak velká jako u zdravé populace. Důležitým aspektem stimulace je její srozumitelnost.
- *Potřeba učení* – je u mentálně postižených vyjádřena tendencí porozumět v mezích svých možností nejbližšímu okolí. Mají-li jim být poskytnuté informace užitečné, nesmí jich být příliš mnoho, musí se opakovat, měl by v nich být určitý jednoduchý řád a měla by zde platit pravidla, kterým by mohli porozumět.

- *Potřeba citové jistoty a bezpečí* – bývá u mentálně retardovaných velmi silná. Citová jistota, daná především vztahem s blízkým člověkem, event. i stabilitou prostředí, v němž žijí, je v tomto případě ještě důležitější, protože může sloužit jako zdroj rovnováhy, narušované subjektivně obtížnějším porozuměním okolnímu světu a obtížnějším přizpůsobením jeho požadavkům. Potřeba emoční opory se projevuje i v dospělosti přetrvávající infantilitou. Pubertální proměna citové vazby a postojů k jednotlivým členům rodiny ve své typické podobě nenastává. Fixace na rodinu se obvykle příliš nemění.
- *Potřeba seberealizace* – je ovlivněna mírou mentálního postižení a z toho vyplývajícího způsobu sebepojetí. Sebehodnocení bývá i u lehce mentálně postižených pouze mechanickou akceptací názoru autority dospělé osoby, na níž jsou závislí.
- *Potřeba životní perspektivy* – tato potřeba i její uspokojování jsou modifikovány podobným způsobem. Už její vznik je závislý na schopnosti mentálně postiženého chápat alespoň základním způsobem pojem času, diferencovat minulost, přítomnost a budoucnost. Závažněji postižení význam budoucnosti nechápou, a proto je ani nemůže zajímat. Nedělají si žádné plány a nepřestavují si, jaký by mohl být jejich další život. Žijí převáženě přítomností.
  (Vágnerová, 2004, Švarcová, 2006)

1.1.2 Kvantitativní hodnocení – stupeň mentální retardace

Důležitým kritériem hodnocení poruchy rozumových schopností je jejich závažnost, tj. kvantita úbytku příslušných kompetencí. Kvantitativní hodnocení inteligence poskytuje pouhý globální odhad schopností, určující pozici mentálně postiženého ve vztahu k populační normě. (Vágnerová, 2004) Nejznámějším a nejpoužívanějším vyjádřením úrovně inteligence je inteligenční kvocient, zavedený W.Sternem. Vyjadřuje vztah mezi dosaženým výkonem v úlohách odpovídajících určitému vývojovému stupni (mentální věk) a mezi chronologickým věkem. (Švarcová, 2006) Modální průměrný výkon má hodnotu IQ 100, hranicí mentálního postižení je IQ 70. (Vágnerová, 2004)

Tabulka 1: *Výpočet inteligenčního kvocientu*

IQ=	Mentální věk / Chronologický věk	X 100

Zdroj: (Švarcová, 2006)

Tabulka 2. uvádí rozdělení jednotlivých stupňů mentální retardace podle mezinárodní klasifikace (MKN - 10). Je v ní uvedeno i rozmezí hodnot inteligenčního kvocientu, které je pro dané pásmo charakteristické. Jedná se však o pouhou orientační hodnotu, která nemůže zachytit celou řadu kvalitativních znaků rozumových schopností mentálně postiženého jedince. (Vágnerová, 2004)

Tabulka 2: *Stupeň mentální retardace podle MKN-10*

Kódová čísla	**Slovní označení**	**Dříve užívané označení**	**Pásmo IQ**
F70	Lehká mentální retardace	Debilita	50-69
F71	Středně těžká mentální retardace	Imbecilita	35-49
F72	Těžká mentální retardace	Idiocie	20-34
F73	Hluboká mentální retardace	Idiocie	0-19

Zdroj: (Vágnerová, 2004)

Z hlediska psychické struktury osobnosti mentálně retardovaní jedinci netvoří homogenní skupinu, kterou by bylo možno plně charakterizovat. Každý mentálně postižený je svébytný subjekt s charakteristickými osobnostními rysy. Mezi jednotlivými stupni postižení existují plynulé přechody i poměrně výrazné interindividuální rozdíly v jednotlivých schopnostech.

Průvodní jevy mentální retardace charakterizuje tabulka 3.

Tabulka 3. *Průvodní jevy mentální retardace*

	Mentální retardace			
	Lehká	**Středně těžká**	**Těžká**	**Hluboká**
Neuropsychický vývoj	Omezený, opožděný	Omezený, výrazně opožděný	Celkově omezený	Výrazně omezený
Somatická postižení	Ojedinělá	Častá, častý výskyt epilepsie	Častá, neurologické příznaky, epilepsie	Velmi častá, neurologické příznaky, kombinované vady tělesné a smyslové
Poruchy motoriky	Opoždění motorického vývoje	Výrazné opoždění, ale postižení jsou mobilní	Časté stereotypní automatické pohyby, výrazné porušení motoriky	Většinou imobilní nebo výrazné omezení pohybu
Poruchy psychiky	Snížení aktivity psychických procesů, nerovnoměrný vývoj, funkční oslabení, převládající konkrétní, názorné a mechanické schopnosti	Celkové omezení, nízká koncentrace pozornosti, výrazně opožděný rozvoj chápání, opožděný rozvoj dovedností sebeobsluhy	Výrazně omezená úroveň všech schopností	Těžké postižení všech funkcí
Komunikace a řeč	Schopnost komunikovat většinou vytvořena, opožděný vývoj řeči, obsahová chudost, časté poruchy formální stránky řeči	Úroveň rozvoje řeči je variabilní; někteří jedinci jsou schopni sociální interakce a komunikace, verbální projev často bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný	Komunikace převážně nonverbální, neartikulované výkřiky, případně jednotlivá slova	Rudimentální nonverbální komunikace nebo nekomunikují vůbec
Poruchy citů a vůle	Afektivní labilita, impulsivnost, úzkostlivost, zvýšená sugestibilita	Nestálost nálady, impulzivita, zkratkovité jednání	Celkové poškození afektivní sféry, časté sebepoškozování	Těžké poškození afektivní sféry, potřebují stálý dohled
Možnosti vzdělávání	Na základě speciálního individuálního vzdělávacího programu	Na základě speciálních programů	Vytváření dovedností a návyků, rehabilitační vzdělávací program	Vytváření jednoduchých dovedností a návyků (rehabilitace, individuální péče)

Zdroj: (Švarcová, 2006)

1.1.2.1 Lehká mentální retardace, IQ 50-69

Do 3 let se projevuje lehké opoždění nebo zpomalení psychomotorického vývoje, mezi třetím a šestým rokem s nápadnějšími problémy, charakterizovanými malou slovní zásobou, opožděným vývojem řeči a komunikativních dovedností, různými vadami řeči, obsahovou chudostí, nedostatečnou zvídavostí a vynalézavostí, stereotypem ve hře. (Pipeková, 2006)

Po nástupu do školy jsou patrné obtíže v učení. Typické je mechanické myšlení, omezená schopnost logického myšlení, slabší paměť, jemná a hrubá motorika je lehce opožděna. Také rozvoj sociálních dovedností je zpomalen. V oblasti emociální se projevuje afektivní labilita, impulsivnost, úzkostnost a zvýšená sugestibilita. Výchovné působení a rodinné prostředí mají velký význam pro socializaci. (Švarcová, 2006)

Děti s lehkou mentální retardací se vzdělávají podle odpovídajícího vzdělávacího programu, nejčastěji v základní škole praktické, mají možnost integrace do běžné základní školy při splnění stanovených podmínek integrace. Je možné zvládnutí jednoduchých učebních oborů nebo zaškolení v jednoduchých manuálních činnostech. Nejčastěji navštěvují odborná učiliště nebo praktické školy.

Většina těchto osob je v dospělosti schopna pracovat, navazovat a udržovat dobré sociální vztahy a být prospěšnými členy společnosti. (Slowík, 2007), (Pipeková, 2006)

1.1.2.2 Středně těžká mentální retardace, IQ 35-49

Projevuje se značně opožděným vývojem v dětství, rozvoj myšlení a řeči je výrazně opožděn, toto opoždění trvá až do dospělosti. Častý je výskyt epilepsie, artismu a dalších neurologických a tělesných potíží. Řeč je velmi jednoduchá, slovník obsahově chudý, vyskytují se časté agramatismy. Tvoří jednoduché věty nebo slovní spojení. Někdy se rozvine pouze nonverbální komunikace. Vývoj jemné a hrubé motoriky

je také zpomalen, trvale zůstává celková neobratnost, nekoordinovanost pohybů a neschopnost jemných úkonů. Charakteristická je emocionální labilita s častými nepřiměřenými afektivními reakcemi. Tyto osoby se vzdělávají nejčastěji v základní škole speciální. Další vzdělávání je možné v praktické škole.

Většina těchto osob je schopna dosáhnout určitého stupně nezávislosti a samostatnosti v sebeobsluze, získat adekvátní komunikační dovednosti a přiměřené vzdělání, v dospělosti potřebují tito jedinci různou míru podpory pro zvládání života a práce v prostředí běžné společnosti. (Slowík, 2007, Pipeková, 2006, Vágnerová, 2004)

1.1.2.3 Těžká mentální retardace, IQ 20-34

Těžká MR se projevuje potřebou soustavné pomoci a podpory. V předškolním věku se projevuje výrazným opožděním psychomotorického vývoje se značnou pohybovou neobratností a dlouhodobým osvojováním koordinace pohybů. Časté jsou somatické vady a příznaky celkového poškození CNS. Existuje možnost osvojení základních hygienických návyků a prvků sebeobsluhy, avšak někteří nejsou schopni udržet tělesnou čistotu ani v dospělosti. Komunikační dovednosti se rozvíjí jen minimálně, řeč je jednoduchá, omezena na jednoduchá slova, nebo se netvoří vůbec. (Slowík, 2007, Pipeková, 2006)

Učení těchto osob je značně limitováno a vyžaduje dlouhodobé úsilí, přesto jsou však závislí na péči jiných lidí. Vzdělávají se v základní škole speciální. (Vágnerová, 2004)

1.1.2.4 Hluboká mentální retardace, IQ 0-19

Pro hlubokou MR je typické těžké omezení motoriky, stereotypní automatické pohyby. Ve většině případů jde o kombinované postižení. Poznávací schopnosti se téměř nerozvíjejí , lidé s hlubokou MR jsou maximálně schopni diferencovat známé

a neznámé podněty reagovat na ně libostí či nelibostí. Nevytvoří se ani základy řeči. Často se nedožívají vyššího věku. Jsou komplexně závislí na péči jiných lidí, obvykle bývají umísťováni do ústavu sociální péče. (Pipeková, 2006), (Vágnerová, 2004)

1.1.3 Kvalitativní hodnocení mentální retardace

Posouzení rozumových schopností mentálně postižených musí zahrnovat i kvalitativní hodnocení jejich struktury, individuálních zvláštností, předností a nedostatků. Vyrovnaný rozvoj všech dílčích kompetencí na stejné úrovni bývá v případě mentální retardace spíše výjimkou. Nerovnoměrnost vývoje se může odrážet především v rozdílném výkonu v různých úkolech. Kvalitativní hodnocení by mělo zahrnovat také posouzení míry využitelnosti zachované inteligence. Ta je dána nejenom její celkovou úrovní a strukturou, ale i dalšími, mimointelektovými faktory. V tomto směru má značný význam emoční stabilita, adaptabilita jedince, úroveň pozornosti, osobní tempo, motivace apod. Některé z těchto složek jsou vrozené, jiné jsou dány výchovou. V případě mentálně postižených je význam uvedených faktorů ještě větší než v případě normy.

Pro hodnocení využitelnosti zachovaných schopností mentálně postižených je nutné vzít v úvahu převažující přístup k problémům, referovaný způsob jejich řešení a individuálně typickou úroveň aktivace, tj. osobní tempo mentálně postiženého a s tím související kvalitu pozornosti a paměti, unavitelnost či úroveň tolerance k jakékoli zátěži. (Vágnerová, 2004)

1.1.4 Sociální význam mentální retardace a socializace mentálně postižených

Mentální retardace bývá majoritní společností často chápána jako stigmatizující postižení. Stejně jako v případě duševně nemocných je hlavním problémem obtížnost dorozumění s těmito lidmi, omezenější možnost odhadnout jejich reakce, které nebývají vždycky standardní, jejich snížená schopnost sebeovládání a z toho vyplývající odlišnost chování od očekávané normy. Sociální status mentálně postižených bývá

velice nízký. Ze strany dospělých nejde obvykle o přímé vyjádření jejich negativního postoje k mentálně postiženým, toto se projevuje spíše v dětské skupině a trpí jím sourozenci postiženého dítěte. Zátěž, kterou rodičům přináší existence mentálně postiženého dítěte je dána kombinací několika faktorů, které mohou mít rozdílnou intenzitu: jedná se o míru nejistoty ve vztahu k postižení dítěte, pozdější diagnostikování mentální retardace (dále jen MR), nejistota závažnosti tohoto postižení, dále je to zátěž péče o mentálně postižené dítě, která se navíc může jevit jak bezperspektivní, nutnost přizpůsobit této skutečnosti styl rodinného života a vztahy uvnitř rodiny, změnit hierarchii hodnot, a v neposlední řadě míra sociální stigmatizace rodiny, která může být větší než v případě jiného onemocnění či postižení, pocit izolace a ztráty pozice c širší sociální skupině. (Vágnerová, 2004)

Mentální postižení je spojeno i s opožďováním v oblasti socializace. To se projeví především zvýšenou závislostí se všemi důsledky. V raném věku přetrvává vazba na matku ve své původní, symbiotické podobě. Mentálně retardované děti obvykle nemají rozvinuty všechny kompetence, které jsou k postupnému osamostatňování potřebné, a tudíž nemají ani potřebu emancipace. Pro matku je na druhé straně tato vazba určitou emoční odměnou, potvrzením, že ji dítě potřebuje a že je pro ně důležitá. Kromě toho jsou mnohé matky přesvědčeny, že mentálně postižené dítě ani samostatné být nemůže.

Mentálně postižení, zejména v dětském věku, obvykle preferují stereotyp i v sociálních vztazích. Dávají přednost kontaktu se známými lidmi, kteří se chovají obvyklým a pro ně srozumitelným způsobem, event. se chovají ke všem lidem stejně, bez ohledu na jejich sociální roli. Infantilismus v diferenciaci jednotlivých rolí se projevuje obtížemi v odlišení vhodného chování v různých situacích. Určitým problémem je rovněž jejich větší izolace, mentálně postižené dítě není pro své zdravé vrstevníky vždycky dostatečně atraktivní, protože nerozumí jejich hře, a tudíž nereaguje očekávaným způsobem. (Vágnerová, 2004)

1.1.4.1 Zařazení mentálně postiženého do školy

Mentálně postižení mohou být v oblasti socializace handicapováni nejenom

primárním defektem rozumových schopností, ale i z něho vyplývajícím nedostatkem zkušeností. Rozvoj sociálních dovedností může trvat delší dobu, ale většinou jsou schopni zvládnout základní normy chování, jednoduché komunikační dovednosti a sociální návyky. K rozvoji samostatnosti a přijatelnému chování směřuje výuka mentálně postižených. Zařazení do školy, resp. do jiného speciálněpedagogického zařízení je velmi důležité. Je však třeba uvážit stupeň postižení, míru využitelnosti zachovaných schopností, ale i typické vlastnosti osobnosti postiženého dítěte.

Speciální škola je přizpůsobena možnostem a potřebám mentálně postižených dětí, integrace do běžné školy je náročnější. I mentálně postižené dítě si může uvědomit svou odlišnost a může ji prožívat jako zátěž. Kontakt s vrstevníky, kteří jsou na stejné vývojové úrovni, mu umožňuje získat zkušenost symetrického sociálního postavení a uspokojení z dosaženého výkonu, srovnatelného s výsledky ostatních členů skupiny. (Vágnerová, 2004)

1.1.4.2 Profesní role

Pracovní aktivita a s ní spojený pravidelný denní režim vhodným způsobem stimulují a udržují mnohé kompetence mentálně postižených. Dává jejich životu náplň a smysl. Je však třeba, aby tato činnost odpovídala jejich možnostem, úrovni jejich myšlení, koncentrace pozornosti, nevyžadovala rychlé reakce a častou změnu pracovních operací. Mentálně postižení se nejlépe uplatní v klidném prostředí, kde se nestřídá velké množství neznámých lidí. Práce by neměla být náročná na senzomotorickou koordinaci a přesnost. Pro tyto účely dobře slouží chráněné dílny, kde je možné přizpůsobit pracovní náplň i tempo této činnosti kompetencím mentálně postižených. I pro tyto lidi bývá pracoviště místem potřebného sociálního kontaktu, představuje pro ně určité zázemí. (Vágnerová, 2004)

„ Hlavní a nejúčinnější terapií mentální retardace je učení “

zkušenost mnoha speciálních pedagogů (Švarcová, 2000).

1.2 Edukace jedinců s mentálním postižením

Východiskem současné koncepce speciálního školství je uplatnění principů Charty OSN, podle které by společnost měla umožnit dětem se zdravotním postižením, aby se sociálně seberealizovaly ve výchovném školském prostředí, jehož výběr by měl být co nejméně omezen. Pokud je schopnost dítěte prospívat v běžném školském systému omezena, mělo by takové dítě mít přístup do zařízení a institucí, jež byly konstituovány tak, aby vyšly vstříc jeho potřebám. Děti, které nemohou chodit do školy, by měly být navštěvovány učiteli, aby dosáhly maximální možné úrovně vzdělání.

Výchovu a vzdělávání lidí s mentálním postižením chápeme jako celoživotní proces. U mentálně postižených, u nichž kognitivní procesy probíhají podstatně pomaleji než u ostatní populace, stále výrazněji vystupuje potřeba jejich permanentího rozvíjení, stálého opakování a prohlubování jejich znalostí a dovedností a jejich soustavného vedení ke stále komplexnějšímu poznávání okolní skutečnosti. (Švarcová, 2006)

Základy výchovy mentálně postižených dětí, stejně jako výchovy jejich ostatních vrstevníků, spočívají v rodině. Výchova mentálně postiženého dítěte ve srovnání s nepostiženým dítětem téhož věku je mnohem obtížnější, náročnější na pedagogické dovednosti, čas a trpělivost rodičů. Její největší svízel spočívá v tom, že její výsledky se dostavují velmi zvolna, někdy dokonce tak pomalu, že je vychovatel téměř nepozoruje. Každá sebemenší dovednost, k jejímuž osvojení jiným dětem stačí několik opakování, vyžaduje u dítěte s MR dlouhodobý trpělivý nácvik. (Švarcová, 2006)

1.2.1 Zásady vzdělávání

Podle zákona č.561/2004 o předškolním, základním, středním a vyšším vzdělávání (školského zákona) je vzdělávání v České republice (ČR) založeno na těchto zásadách:

a) rovný přístup každého státního občana ČR nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana

b) zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce
c) vzájemná ústava, respekt, názorová snášenlivost, solidarita a důstojnost všech účastníků vzdělávání
d) bezplatné základní a střední vzdělávání ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí
e) svobodné šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání
f) zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledů výzkumu a co nejširší uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod
g) hodnocení výsledků vzdělávání
h) možnost každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání.

1.2.2 Základní škola speciální

Základní škola speciální (dříve pomocná škola) vychovává a vzdělává žáky s takovými nedostatky rozumového vývoje, pro které se nemohou vzdělávat podle vzdělávacích programů běžné základní školy ani základní školy praktické, jsou však schopni osvojit si elementární vzdělání. Obsah výchovně vzdělávací činnosti se zaměřuje na osvojování a rozvíjení přiměřených poznatků a pracovních návyků a dovedností samostatnosti a sebeobsluhy, potřebných ke snižování závislosti na péči dalších osob. V těchto školách se vzdělávají zpravidla žáci s mentálním postižením středního až těžkého stupně.

1.2.2.1 Výchova na základní škole speciální

O úspěšnosti zapojení žáků do společnosti nerozhoduje pouze úroveň jejich rozumových schopností a kvalita jejich vědomostí a dovedností, ale také jejich vztah k ostatním lidem, jejich schopnost komunikovat a navazovat osobní vztahy a v neposlední řadě i jejich osobnostní vlastnosti a povahové rysy. Proto musí ZŠS

ve své pedagogické práci akcentovat také složku výchovnou, to znamená vést žáky ke kladnému a přátelskému vztahu k lidem, ke kultivovanému společenskému chování, tak aby soužití s nimi nekladlo na jejich okolí neúměrné nároky, a rozvíjet jejich komunikační schopnosti a dovednosti, které jsou nezbytným předpokladem jejich sociální integrace. (Švarcová, 2006)

Na 1. stupni ZŠS jsou žáci soustavně vedeni k aktivnímu vnímání, ke koncentraci pozornosti a ke zdokonalování analyticko - syntetické činnosti v oblasti vnímání a myšlení. Dále se zpřesňuje jejich orientace v okolí, rozvíjejí se grafomotorické dovednosti a postupně se utvářejí základní početní představy. Dochází rovněž k osvojování si prvních písmen a systematicky jsou ve všech výchovách rozvíjeny všechny stránky řeči, rozšiřuje se slovní zásoba, zpřesňuje výslednost, zkvalitňuje se vnímání a porozumění mluvené řeči. Velká pozornost je věnována hudební a tělesné výchově, důraz je kladen na výchovu k pozitivním vztahům k lidem, k vlastní osobě i k okolnímu prostředí, na výchovu správného společenského chování atd. (Valenta, Müller, 2007)

Na 2. stupni ZŠS pokračuje systematické a cílevědomé rozvíjení rozumových schopností, emocionálních a volních vlastností a pohybových dovedností, které budou předpokladem co nejlepší orientace v okolí a co nejlepšího a nejnezávislejšího zapojení se do každodenního společenského života. (Valenta, Müller, 2007)

1.2.2.2 Vzdělání na základní škole speciální

Vzdělávání žáků vyžaduje nejen odborné speciálně-pedagogické vzdělání učitelů a dalších pracovníků školy, ale také vhodně upravené podmínky: nízký počet žáků ve třídě, školní třídy přizpůsobené jejich potřebám, speciální učebnice a pracovní sešity, přizpůsobený časový rozvrh a především klidné, nehlučné a nestresující školní prostředí, které poskytuje žákům pocit bezpečí a jistoty a umožňuje jejich koncentraci na školní práci. (Švarcová, 2006)

Základní škola speciální trvá 10 let, ve kterých žáci plní devítiletou povinnou školní docházku. Desátý ročník není povinný, ale je organickou součástí vzdělávání žáků

se závažným mentálním postižením. (Švarcová, 2006) Zařazení žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do základní školy speciální provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce žáka.

Žáci se zde vzdělávají podle Vzdělávacího programu základní školy speciální a přípravného stupně základní školy speciální. Náplň práce tvoří zvládnutí trivia (čtení, psaní, počty), sebeobsluhy, osobní hygieny, osvojení si pracovních dovedností. Učební plán obsahuje čtení, psaní, počty, věcné učení, smyslovou výchovu, pracovní a výtvarnou výchovu, tělesnou výchovu, hudební výchovu, řečovou výchovu, nepovinný předmět (zdravotní tělesná výchova, dramatická výchova, sborový zpěv, výtvarné a pohybové činnosti, práce s počítačem). Hodnocení žáků je prováděno formou slovního hodnocení. Ukončením vzdělávacího programu základního vzdělávání v základní škole speciální získá žák základy vzdělání. (Pipeková, 2006)

Důležitou funkcí základní školy speciální (ZŠS) je připravovat žáky k dalšímu vzdělávání. Její absolventi mají možnost pokračovat ve svém vzdělávání v praktické škole s jednoletou nebo dvouletou přípravou, a získat tak kvalifikaci k vykonávání jednoduchých pracovních činností.

Cílem ZŠS je rozvíjet psychické i fyzické schopnosti a předpoklady žáků a vybavit je takovými vědomostmi, dovednostmi a návyky, které jim umožní, aby se v maximální možné míře zapojili do společenského života. (Švarcová, 2006)

1.2.2.3 Přípravný stupeň základní školy speciální

Žáci s těžkým mentálním postižením, žáci s více vadami a autismem mají právo se vzdělávat v základní škole speciální (dále jen ZŠS). Pro jejich přípravu na vzdělávání lze zřídit přípravný stupeň ZŠS. Jeho účelem je umožnit vzdělávání žákům, kteří vzhledem k těžšímu stupni mentální retardace a případně i z dalších důvodů (zdravotních – kombinované vady, příp. sociálních) nejsou schopni prospívat ani na nižším stupni ZŠS, ale jsou u nich patrné určité předpoklady rozvoje rozumových schopností. Délka přípravného stupně může být až 3 roky, v jehož průběhu může žák

přejít (většinou na konci roku, výjimečně v pololetí) do nižšího stupně ZŠS či jiné formy vzdělávání odpovídající jeho schopnostem. (Pipeková, 2006)

V přípravném stupni se žáci vzdělávají podle Vzdělávacího programu přípravného stupně základní školy speciální. Těžiště práce tvoří rozumová výchova, smyslová výchova, pracovní a výtvarná výchova, tělesná výchova a hudební výchova. Ve třídě přípravného stupně zabezpečují výchovně -vzdělávací činnost současně dva pedagogičtí pracovníci. Mimo třídy by zde měla být další místnost pro individuální práci se žáky, ke cvičení, relaxaci a odpočinku. Hodnocení žáků provádí učitel slovním hodnocením. (Švarcová, 2006, Pipeková, 2006)

1.2.2.4 Povinnost školní docházky

Základní vzdělávání žáků se realizuje v rámci povinné školní docházky po dobu devíti školních let, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku. Žákovi se zdravotním postižením může ředitel školy ve výjimečných případech povolit pokračování v základním vzdělávání do konce školního roku, v němž žák dosáhne dvacátého roku věku, v případě žáků s těžkým mentálním postižením, žáků s více vadami a žáků s autismem pak se souhlasem zřizovatele do dvacátého šestého roku věku.(§ 36, § 55 odst. 1,2 zákona č. 561/2004 Sb)

Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku. O odkladu školní docházky rozhoduje ředitel školy na základě písemné žádosti zákonného zástupce dítěte, která musí být doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. (§ 37 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb.)

1.2.2.5 Rámcový vzdělávací program pro základní školu speciální

Základní vzdělávání, kterým se dosahuje stupně základy vzdělání, se realizuje oborem vzdělání základní škola speciální. Dosud platný vzdělávací program bude v brzké době nahrazen novým Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školu

speciální a příslušným školním vzdělávacím programem. Základní škola speciální se člení v souladu s platnou legislativou na 1. stupeň (1.-6. ročník) a 2. stupeň (7.-10. ročník) a obsahuje dvě úrovně, jednu pro žáky se středně těžkým mentálním postižením a druhou pro žáky s těžkým a hlubokým mentálním postižením, s autismem a více vadami. (Pipeková, 2006)

Specifické principy RVP ZŠS:

- respektování opoždění psychomotorického vývoje žáků se středně těžkým
- a těžkým mentálním postižením
- umožňuje využití podpůrných opatření zohledňujících speciální vzdělávací potřeby žáků, s jejichž pomocí mohou žáci dosahovat výsledků, které odpovídají jejich maximálním možnostem
- umožňuje upravit vyučovací hodiny podle potřeb žáků a vyučovací hodiny dělit na více jednotek
- stanovuje cíle vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením, těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami
- specifikuje úroveň klíčových kompetencí, jíž by mohli žáci s těžkým postižením dosáhnou na konci základního vzdělávání
- vymezuje také vzdělávací obsah – očekávané výstupy a učivo na úrovni, kterou by si žáci v průběhu základního vzdělávání měli osvojit
- zařazuje jako součást základního vzdělávání průřezová témata
- podporuje přípravu na společenské uplatnění, popřípadě na výkon jednoduchých pracovních činností
- stanovuje základní vzdělávací úroveň, kterou škola musí respektovat ve svém školním vzdělávacím programu.

  Vzdělávací proces se přizpůsobuje úrovni psychického a fyzického rozvoje žáků s těžkým zdravotním postižením. Vzhledem k variabilitě schopností a úrovni vědomostí a dovedností je nezbytné při vzdělávání uplatňovat přístupy odpovídající vývojovým a osobnostním specifikům žáků, za přispění nejvyšší míry podpůrných opatření.

RVP pro základní vzdělávání žáků v ZŠS je otevřený dokument, který může být upravován podle potřeb a zkušeností s realizací školních vzdělávacích programů i podle měnících se potřeb žáků. (MŠMT, 2008)

1.2.3 Další formy vzdělávání žáků s mentálním postižením

Speciální vzdělávání je zajišťováno:

- v základní škole speciální,
- formou individuální integrace ve třídách základní školy nebo školy samostatně zřízené pro žáky s jiným druhem postižení podle individuálního vzdělávacího plánu,
- formou skupinové integrace ve třídě, oddělení nebo skupině zřízené pro žáky se zdravotním postižením v základní škole nebo základní škole samostatně zřízené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení,
- v rámci jiného způsobu plnění povinné školní docházky, který je stanoven zákonem (individuální vzdělávání, vzdělávání žáků s hlubokým mentálním postižením).

V zájmu zpřístupnění vzdělání žákům s mentálním postižením v blízkosti jejich bydliště může ředitel běžné základní školy v rámci skupinové integrace žáků se zdravotním postižením zřídit třídu, případně více tříd pro žáky s mentálním postižením. Takovýchto možností mohou využívat i ústavy sociální péče, které mohou otevírat třídy speciálních základních škol i v podobě odloučených pracovišť jak ZŠ běžných, tak základních škol praktických a speciálních. (Švarcová, 2006)

Podle školského zákona se vzdělávání vztahuje i na děti s nejzávažnějším mentálním postižením. Děti s hlubokým mentálním postižením stanoví krajský úřad místně příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte se souhlasem jeho zákonného zástupce takový způsob vzdělávání, který odpovídá duševním a fyzickým možnostem dítěte, a to na základě doporučujícího posouzení odborného lékaře a školského poradenského zařízení. Krajský úřad zároveň zajistí odpovídající pomoc při vzdělávání dítěte, zejména pomoc pedagogickou a metodickou. Dojde-li ke změně dušeních a fyzických možností

dítěte, krajský úřad způsob vzdělávání odpovídajícím způsobem upraví. (Sbírka zákonů č. 561/2007, § 42, § 3 vyhláška č. 73/2005 Sb)

1.2.3.1 Individuální vzdělávací plán (viz příloha č.3,4)

Individuální vzdělávací plán (dále jen IVP), jak uvádí Zelinková (2007) *„…je závazný pracovní materiál sloužící všem, kteří se podílejí na výchově a vzdělávání integrovaného žáka.“*

Je koncipován na základě spolupráce učitele, speciálního pedagoga, vedení školy, zákonných zástupců dítěte (nejčastěji rodičů) a pracovníka PPP či SPC. Pro žáka je přínosem v tom, že může pracovat podle svých schopností a individuálním tempem, což ho nevystavuje stresu. Má pro žáka motivační hodnotu, protože ví že mu chce učitel pomoci.

Učiteli umožňuje individuální vzdělávací plán pracovat s dítětem v souladu s jeho možnostmi a odpadají tak obavy učitele o to, zda žák zvládne obecně ustanovené osnovy učiva. Plán je pro učitele vodítkem individuálního vyučování a hodnocení. Podle aktuálních možností, resp. problémů, lze plán průběžně modifikovat tak, aby byl v souladu s možnostmi žáka (srov. Vyhláška č. 72/2005 Sb., Vyhláška č. 73/2005 Sb.)

Spoluodpovědnými za výsledky žáka se stávají i jeho rodiče, kteří jsou informování o výchozí situaci dítěte a jeho možné perspektivě. Kromě toho se podílejí i vlastní aktivitou na plnění některých úkolů v rámci vzdělávacího plánu (např. logopedická péče, pravidelná fyzioterapie dítěte apod.). Žák přestává být pasivním objektem působení učitele a rodičů a je spoluodpovědný za výsledky své reedukace. To výrazně aktivizuje jeho sociální roli. Podle Zelinkové (2001) a v souladu s příslušnými vyhláškami (č. 72/2005 Sb., č. 73/2005 Sb.) by měl být IVP tvořen podle těchto principů :

- **vychází z diagnostiky odborného pracoviště (PPP nebo SPC):** pro učitele jsou důležité informace o úrovni rozumových schopností dítěte, protože podle nich může plánovat dlouhodobé cíle vzdělávání dotyčného žáka;

- **vychází z pedagogické diagnostiky učitele:** diagnostické údaje odborného pracoviště učitel doplňuje svými vlastními diagnostickými zjištěními, svou zkušeností a intuicí;
- **respektuje závěry diskuse se žákem a rodiči:** rodiče musí být pojímáni jako rovnocenní partneři pedagogů, je třeba podporovat jejich aktivitu a spolupráci při realizaci IVP, podíl žáka závisí na jeho věku a vyspělosti, zpravidla se jedná o dodržování pravidel reedukace;
- **je vypracován pro ty předměty, kdy se handicap výrazně projevuje:** součástí IVP bývají i doporučení týkající se způsobu hodnocení a klasifikace, písemného projevu žáka apod.;
- **vypracovává jej vyučující daného předmětu:** učitel, který IVP vypracovává, spolupracuje při tom se speciálním pedagogem, který provádí reedukaci, odborné pracoviště (PPP a SPC) uvádí přímo konkrétní jméno pedagoga, který konzultuje se školou obsah IVP.

IVP by měl obsahovat (dle č. vyhlášky 73/2005 Sb.):

- základní údaje o žákovi podstatné pro průběh pedagogické terapie (zdravotní stav, poruchy učení apod.;)
- pedagogickou diagnózu (diagnostika psychických funkcí, které ovlivňují zvládání trivia, řeč, úroveň trivia, sociální vztahy, zájmy, pracovní charakteristika, event. nejzávažnější problémy žáka)
- konkrétní úkoly v jednotlivých oblastech (sluchová a zraková percepce, řeč, grafomotorika, čtení, gramatika, naukové předměty, cizí jazyk apod.);
- pedagogická hlediska a postupy (tolerance pomalého osobního tempa žáka, práce s diktafonem apod.);
- pomůcky (sem lze zařadit speciální pomůcky zapůjčené SPC pro potřeby smyslově a tělesně postižených žáků, počítačové programy apod.);
- způsob hodnocení a klasifikace (slovní hodnocení, klasifikace číslicí apod.);
- způsob ověřování vědomostí (ústní, písemné) ;

- organizaci péče (způsob provádění reedukace – souběžné s výukou v kmenové třídě, po vyučování, ambulantně před výukou);
- dohodou o spolupráci s rodiči (formy spolupráce, způsob přípravy
- na vyučování, mimoškolní volnočasové aktivity, lékařská vyšetření apod.);
- podíl žáka na terapii (týká se spíše starších žáků, jedná se o snahu vést je ke spoluzodpovědnosti za výsledky své práce);
- informace dalším učitelům (změny osnov, hodnocení, klasifikace, přístup k žákovi apod.).

1.2.3.2 Vymezení pojmu asistent pedagoga

Charakter speciálních potřeb integrovaného žáka s mentálním postižením vyžaduje natolik individuální přístup, že neumožňuje vyučujícímu věnovat se v potřebné míře žákovi i jeho spolužákům ve třídě. V těchto situacích je ve třídě nutná přítomnost další osoby, a to asistenta pedagoga. Ten pracuje ve třídě vždy na základě posouzení a doporučení speciálně pedagogického centra (SPC) pro mentálně postižené. (Slowík, 2007)

Asistent pedagoga je veden třídním učitelem a pracuje podle jeho pokynů nejen s integrovaným žákem s mentálním postižením ale i s ostatními žáky ve třídě. Účastní se aktivně sestavování individuálního vzdělávacího plánu, je třeba, aby měl k dispozici potřebné speciálně pedagogické pomůcky a zařízení, je seznámen s integrovaným žákem a jeho rodinou, se specifickými potřebami integrovaného žáka.

Asistent pedagoga poskytuje žákovi s nejtěžšími formami mentálního postižení, vzdělávanému převážně podle dosud platného Rehabilitačního vzdělávacího programu základní školy speciální, podpůrné služby při kompenzaci jeho znevýhodnění v rámci plnění obsahu daného programu. (Bartoňová, Vítková, 2007)

Náplní práce asistenta pedagoga u žáka s mentálním postižením integrovaného v běžné základní škole je:

- být přítomen ve třídě po celou dobu vyučování,

- po domluvě s pedagogem pracovat s integrovaným žákem podle individuálního vzdělávacího plánu,
- po domluvě s pedagogem se zapojovat do práce se třídou (výměna rolí asistent pedagoga – pedagog),
- pomáhat integrovanému žákovi s přípravou pomůcek na vyučování,
- pomáhat žákovi s orientací po školní budově, při přesunech mimo budovu a s jednoduchou obsluhou,
- účastnit se schůzek, které se týkají integrovaného žáka,
- být součástí týmu pro tvorbu individuálního vzdělávacího plánu,
- účastnit se konzultací k sestavování měsíčních plánů pro jednotlivé předměty,
- řídit se pokyny pedagoga a podle potřeby pracovat s ostatními žáky ve třídě,
- účastnit se pravidelných školení asistentů pedagoga pořádaných speciálně pedagogickým centrem (SPC) pro mentálně postižené nebo jinou nestátní neziskovou organizací.

Náplň práce asistenta pedagoga stanovuje ředitel školy. Ten též jednoznačně určuje příslušné kompetence všem pedagogickým pracovníkům, kteří souběžně zabezpečují výchovně vzdělávací činnost ve třídě, oddělení nebo výchovné skupině.(Vágnerová, 2001)

O souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga žádá ředitel školy krajský úřad nebo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT ČR) v případě škol jím zřizovaných.

1.2.3.3 Rehabilitační vzdělávací program

Rehabilitační vzdělávací program je dalším alternativním programem. Je určen žákům s těžkým a hlubokým mentálním postižením, s autismem a s více vadami. Podle něho se vzdělávají žáci z přípravného stupně základní školy speciální nebo žáci, u kterých od samého počátku školní docházky je zřejmé, že s velkou pravděpodobností nebudou vzhledem k závažnosti svého mentálního postižení schopni zvládat Vzdělávací program základní školy speciální.

V případě akcelerace vývoje rozumových schopností žáka v kterékoli etapě jeho povinné školní docházky je možné a vhodné provést jeho převedení do odpovídajícího stupně základní školy speciální. Žáci zde plní povinnou školní docházku. Vzdělávání dle tohoto programu trvá 10 let a je členěno na dva stupně.

Výchovně vzdělávací činnost zajišťují současně dva pedagogičtí pracovníci, z nichž jeden by měl být orientován na rehabilitaci, která je v tomto typu vzdělávání nezbytně nutná. Učební plán tvoří rozumová výchova, smyslová výchova, pracovní a výtvarná výchova, hudební a pohybová výchova, rehabilitační tělesná výchova a disponibilní dotace v 7. a 8. ročníku. Důležité je materiální a prostorové vybavení třídy. Vzhledem k povaze postižení žáků (častá inkontinence) je nutné i dobré hygienické zázemí.

Při výuce se využívají alternativní formy komunikace, především nonverbální komunikace, znaková řeč Makaton, sociální čtení, globální metoda a jiné. Hodnocení žáků provádí učitel slovním hodnocením. Ve třídách určených žákům s těžkým zdravotním postižením mohou zabezpečovat výchovně - vzdělávací činnost soutěžně i 3 pedagogičtí pracovníci, z nichž jeden je asistent pedagoga. (Pipeková, 2006, Valenta, Müller, 2007)

1.3 Vzdělávání v rámci profesní přípravy

Po ukončení povinné školní docházky v základních školách praktických a základních školách speciálních, v případě integrovaných žáků v základních školách, mají mladiství s mentálním postižením možnost pokračovat ve svém vzdělávání v odborných učilištích nebo v praktických školách s jednoletou nebo dvouletou přípravou. Absolventi základních škol speciálních zpravidla pokračují ve vzdělávání v praktických školách s jednoletou, popřípadě i dvouletou přípravou. (Švarcová, 2006)

1.3.1 Praktická škola jednoletá

Praktická škola s jednoletou přípravou (praktická profesní příprava) je určena žákům s těžkám zdravotním postižením, zejména s těžkým stupněm mentální retardace,

žákům s postižením více vadami a žákům s diagnózou autismus, kteří získali ucelené vzdělání na úrovni základní školy speciální, popřípadě základní školy praktické ukončili povinnou školní docházku a ze zdravotních či jiných závažných důvodů se nemohou vzdělávat na jiném druhu a typu školy. Tito žáci se připravují především na práci v chráněných pracovištích a na pomocné a úklidové práce v sociálních či zdravotnických zařízeních. Mezi odborné předměty patří rodinná výchova, ruční práce a praktická cvičení, všeobecně vzdělávací předměty učebního plánu prohlubují dovednosti a vědomosti nabyté na základní škole speciální. Praktické školy jsou funkčním článkem systému vzdělávání žáků s mentálním postižením a umožňují střední vzdělání i žákům se středně těžkou mentální retardací, absolventům základní školy speciální, kteří dříve tuto možnost vzdělávání neměli a zůstávali doma bez dalšího vzdělávání a rozvoje. (Pipeková, 2006)

Charakteristika vzdělávacích oblastí:

- Vzdělávání jazykové a literární – realizuje se výukou předmětu český jazyk a předmětu literatura. Ve výuce je kladen důraz především na rozvoj čtenářských schopností a komunikačních dovedností žáků v mluveném i písemném projevu.
- Osobnostní a občanský rozvoj – uskutečňuje se v předmětu občanská výchova, která poskytuje žákům základní vědomosti o podstatě a fungování společnosti, o právech a povinnostech občanů, vytváří u žáků základy právního vědomí a občanské odpovědnosti.
- Matematické vzdělávání – uskutečňováno při počtech. Cílem je upevnit a prohloubit dovednosti žáka v oblasti početních úkonů. Důraz je kladen na aplikaci v praxi.
- Estetické vzdělávání – výtvarná výchova, hudební a pohybová výchova rozvíjí žákovu kreativitu a nachází možnost jeho vyjádření.
- Rozvoj tělesné kultury – tělesná výchova, popřípadě zdravotní tělesná výchova, jejímž cílem je upevnění zdraví, kompenzace zdravotního oslabení, rozvoj motoriky, vytváření potřebných pohybových dovedností a návyků.

- Oblast praktických dovedností – předpokládá využití netradičních forem výuky – nácviku praktických činností, využívání poznatků a zkušeností z jiných oblastí. Výuka předmětů rodinná výchova a ruční práce poskytuje žákům základní znalosti a dovednosti z uvedených oblastí. Stěžejním úkolem praktických cvičení je osvojení manuálních dovedností potřebných k výkonu jednoduchých činností v profesním i osobním životě žáků. (Švarcová, 2006)

1.3.2 Praktická škola dvouletá

Praktická škola s dvouletou přípravou je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, plynoucími ze snížené úrovně rozumových schopností, případně žákům s více vadami, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole praktické, v základní škole speciální, v nižším než devátém ročníku základní školy a v odůvodněných případech v devátém ročníku základní školy. Je zaměřena na přípravu pro výkon jednoduchých činností dle zaměření a činností v oblastech praktického života. Cílem přípravy je poskytnout žákům doplnění a rozšíření všeobecného vzdělání dosaženého v průběhu plnění povinné školní docházky, dát jim základy odborného vzdělání a základy manuálních dovedností o oboru dle zaměření. (Pipeková, 2006)

Nově formulované úkoly vzdělávání kladou důraz na rozvíjení všech stránek osobnosti žáků tak, aby lépe porozuměli světu, v němž žijí, získali znalosti a dovednosti důležité pro život a nalezli své místo ve společnosti. Ve vzdělávacím programu je v souladu s individuálními potřebami a možnostmi žáků kladen důraz zejména na vypěstování kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, základní orientaci v celospolečenských problémech, kultivaci osobnosti, výchovu ke zdravému životnímu stylu, dosažení maximální možné míry samostatnosti a posílení předpokladů sociální integrace žáků. (Švarcová, 2006)

1.4 Školská poradenská zařízení pro děti a mládež s mentálním postižením

Systém pedagogicko-psychologického poradenství přestavuje v České republice propracovanou síť poradenských služeb určených dětem, mládeži a jejich rodičům, učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům. Poradenská zařízení spolupracují s dalšími odbornými pracovišti, jako je odbor péče o dítě, soudy, lékaři. Cílem tohoto poradenství je poskytovat podporu a odbornou pomoc při řešení osobních problémů žáků, zjišťování a řešení obtíží a problémů psychického a sociálního vývoje žáků v průběhu edukačního procesu, při prevenci sociálně patologických jevů a také při volbě povolání. (Pipeková 2006)

Mezi specializovaná poradenská zařízení patří: Pedagogicko-psychologické poradny (PPP), Speciálně pedagogická centra (SPC) a Střediska výchovné péče (SVP). Institut pedagogicko-psychologického poradenství je pak celorepublikové zařízení, které jakoby zastřešuje činnost všech PPP.

1.4.1 Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP) zajišťují v rámci platné legislativy (Školský zákon č. 561/2004 Sb., Vyhláška č. 72/2005 Sb.) komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostiku, jejímž cílem je zejména zjištění příčin poruch učení, příčin poruch chování, příčin dalších problémů ve vývoji osobnosti, výchově a vzdělávání dětí a mládeže. (Bartoňová 2005)

Tým PPP je složen ze speciálního pedagoga, psychologa a sociální pracovnice. Jeho úkolem je zpracovávat odborné podklady pro rozhodnutí orgánů státní správy k zařazování a přeřazování dětí a žáků do škol, zpracovávat podklady pro odklad školní docházky, doporučení k integraci, apod. Dále PPP poskytují konzultace a odborné informace pedagogickým pracovníkům při výchově a vzdělávání dětí a žáků, jejichž psychický vývoj, sociální vývoj, výchova, vzdělávání a profesní orientace orientace vyžadují zvláštní pozornost. Podílí se také na zpracovávání aktivit v oblasti prevence

sociálněpatologických jevů, drogových závislostí a koordinuje jejich realizaci. (Pipeková 2006)

1.4.2 Speciálně pedagogická centra (SPC)

Edukace jedinců s MR je realizována v rámci celé škály škol a zařízení. Nepostradatelnou roli v tomto systému zastávají školská poradenská zařízení, která jsou nedílnou součástí celého komplexu péče a podpory žáků s mentálním postižením. Těmito zařízeními jsou speciálně pedagogická centra poskytující služby žákům s mentálním postižením (dále SPC), která jsou zpravidla součástí mateřské školy speciální, základní školy praktické nebo speciální, ale mohou existovat také jako samostatné účelové školské zařízení. (Pipeková, 2006)

Činnost SPC je vymezena vyhláškou č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zřízeních. Činnost centra se uskutečňuje ambulantně na pracovišti centra a návštěvami pedagogických pracovníků centra ve školách a školských zařízeních, případně v rodinných, v zařízeních pečujících o žáky s MR. Do jejich kompetence spadají děti ve věku od 3 let až do ukončení vzdělávání. Centrum zajišťuje speciální připravenost žáků na povinnou školní docházku a speciální vzdělávací potřeby žáků, zpracovává odborné podklady pro integraci těchto žáků a pro jejich zařazení a přeřazení do škol a školských zařízení a pro další vzdělávací opatření. Centrum mimo jiné také poskytuje pedagogickým pracovníkům a zákonným zástupcům poradenství v oblasti vzdělávání žáků se zdravotním postižením, poskytuje metodickou podporu poradenským pracovníkům ve škole. Dále také zajišťuje speciálně pedagogickou péči a vzdělávání pro žáky s MR, kteří jsou integrováni nebo jim je určen jiný způsob plnění povinné školní docházky, vykonává speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku a poskytuje poradenské služby. (Pipeková, 2006)

1.4.3 Střediska výchovné péče (SVP)

Střediska výchovné péče (SVP) jsou zařazena do systému pedagogicko-psychologického poradenství od roku 1997. Spolupracují úzce se školami, středisky sociální prevence, PPP, SPC, referáty sociálních věcí a jinými odbornými institucemi. Cílem činnosti SVP je nabídnout dětem a mládeži okamžitou pomoc, radu nebo systematickou péči při zachycení prvních signálů výchovných problémů a předcházet tak výraznějším výchovným poruchám a odstraňovat či zmírňovat již vzniklé poruchy chování.

Další činností je rozvíjení spolupráce s rodinou, ochrana práv dítěte, poskytování poradenských služeb pedagogickým pracovníkům a jiným odborným pracovníkům v oblasti péče o výchovně ohrožené děti a mládež. V neposlední řadě je úkolem poskytovat všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mládeži s negativními jevy chování, pokud ještě nejsou důvody pro nařízenou ústavní výchovu. Podílí se také na prevenci proti zneužívání návykových látek a školských zařízeních. Poskytují okamžitou pomoc v naléhavých případech, jako jsou krizové situace dítěte, selhání rodičovské péče, útěky z domova, apod. (Bartoňová, Pipeková 2006)

1.5 Školská legislativa

Školství a vzdělávání prošlo v České republice po roce 1989 procesem transformace spojeným s výraznými institucionálními a legislativními změnami. Vstoupila v platnost nová školská legislativa, která již akceptuje právo na rovnoprávný přístup ke společnému vzdělávání nepostižených žáků s žáky se zdravotním postižením. Svědčí o tom řada nově vydaných a schválených dokumentů v oblasti školství a jejich praktická realizace. Se změnou pohledu na výchovu a vzdělání žáků se zdravotním postižením se mění i postavení pedagogů, speciálních pedagogů a dalších pedagogických pracovníků (asistentů pedagoga či osobních asistentů) na školách a dochází ke změně jejich úkolů při výchově a vzdělávání těchto žáků. Specifické

požadavky jsou rovněž kladeny na vzdělání odborných pracovníků v pedagogicko-psychologickém poradenství.

Žákům s mentálním postižením jsou v současné době ve vyspělých zemích přiznávána práva na plnohodnotný a důstojný život ve společnosti, v níž se narodili a jejíž povinností je vytvořit takový systém zákonů, který by jejich práva zajišťoval. Práva žáků s mentálním postižením jsou tak zakotvena v mezinárodních dokumentech a deklaracích.

1.5.1 Úmluva o právech dítěte

Obecná práva zdravotně postižených dětí vyjadřuje článek 23 Úmluvy o právech dítěte přijaté OSN v roce 1989. Uznává nároky na aktivní a důstojný život a nároky těchto dětí a jejich rodičů na pomoc a zvláštní péči. Zabezpečení přístupu ke vzdělání je zakotveno v odstavci 3.

Odstavec 1: Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že mentálně nebo tělesně postižené dítě má právo na prožití plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.

Odstavec 2: Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo postiženého dítěte na zvláštní péči, v závislosti na rozsahu existujících zdrojů podporují a zabezpečují oprávněnému dítěti a osobám, které se o ně starají, požadovanou pomoc odpovídající stavu dítěte a situaci rodičů nebo jiných osob, které o dítě pečují.

Odstavec 3: Uznávajíce zvláštní potřeby postiženého dítěte se pomoc v souladu s odstavcem 2 poskytuje podle možností bezplatně, s ohledem na finanční zdroje rodičů nebo jiných osob, které se o dítě starají, a je určena k zabezpečení účinného přístupu postiženého dítěte ke vzdělání, profesionální přípravě, zdravotní péči, rehabilitační péči, přípravě pro zaměstnání a odpočinku, a to způsobem vedoucím k dosažení co největšího zapojení dítěte do společnosti a co nejvyššího stupně rozvoje jeho osobnosti, včetně jeho kulturního a duchovního rozvoje.

1.5.2 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Tato nová právní úprava vzdělávání má nezvykle velký rozsah vzhledem k dosavadním zvyklostem, což je dáno snahou o co nejkomplexnější přístup k nastavení právního rámce vzdělávání v České republice. Školský zákon je tedy zákonem upravujícím i podmínky vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami(§16) včetně vymezení jejich práv a povinností. Jedná se o propojení speciálního školství se školami běžného typu a významné posílení tendence k individuální a skupinové integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných základních škol (tedy i žáků s mentálním postižením). Pro tyto žáky jsou rovněž upraveny individuální vzdělávací plány podle jejich potřeb (§ 18). Zákon dále počítá i s podpůrnými službami v podobě školských poradenských zařízení (§ 116) ve prospěch těchto žáků.

1.5.3 Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Tato vyhláška upravuje podmínky pro vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami (tedy i žáků s mentálním postižením) a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Zavádí se charakteristika podpůrných opatření směřujících k vyšší efektivitě vzdělávání obou kategorií žáků a zohledňují se jejich vzdělávací potřeby. Je zaveden pojem speciální vzdělávání. V rámci zákonné definice žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je definována skupina žáků s těžkým zdravotním postižením, pro kterou je určena nejvyšší míra podpůrných opatření.

1.5.4 Zákon č. 49/2009 - novela z. č. 561/2004

Vzdělávání žáků s mentálním postižením je legislativně podloženo školským zákonem č. 49/2009 Sb., ze dne 28. ledna 2009, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Novela mění např. § 16 odst. 8 a § 48, které upravují vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Rozšiřuje okruh žáků, kteří se mohou vzdělávat v základní škole speciální o žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, žáky se souběžným postižením více vadami a žáky s autismem a nově pro tyto skupiny žáků zakotvuje možnost vzdělávat se v přípravném stupni ZŠS.

Změnou prošel také § 23 ŠZ týkající se organizace škol. Nově může zřizovatel školy povolit výjimku z nejnižšího počtu dětí, žáků a studentů stanoveného v prováděcím právním předpise bez omezení (dříve mohl maximálně o čtyři děti, žáky nebo studenty z tohoto počtu směrem nahoru nebo dolů), pokud uhradí zvýšené výdaje na vzdělávací činnost školy, a to nad výši stanovenou krajským normativem. Výjimka z nejvyššího počtu zůstává zachována – do čtyř dětí, žáků, studentů za předpokladu, že toto zvýšení není na újmu kvalitě vzdělávací činnosti školy a jsou splněny podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví. (Zákon č. 561/2004, č. 49/2009)

1.6 Pracovní uplatnění osob s mentálním postižením

Jednou z nejzávažnějších otázek týkajících se osob s mentálním postižením je problematika jejich zaměstnávání. Uplatnění osob s mentálním postižením na trhu práce ovlivňuje jejich životní situaci z několika hledisek. Nejde jen o ekonomickou situaci, sociální statut, ale také o vlastní seberealizaci. Práce je řazena k základním potřebám jedince a tato potřeba musí být saturována, jinak může vést k frustraci. Práce je charakteristickým atributem dospělosti a samostatnosti každého člověka, bez ohledu na to, jestli se jedná o člověka zdravého nebo zdravotně postiženého. (Pipeková, 2006)

Práce má pro člověka následující význam:

- poskytuje ekonomickou nezávislost a vyšší životní standard

- pozitivně ovlivňuje sebeurčení člověka a jeho seberealizaci
- status být zaměstnaným u člověka s postižením pozitivně ovlivňuje postoje společnosti ke zdravotně postiženým
- pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení sociálních interakcí pracovníka s postižením a jeho okolí
- práce je jeden ze způsobů, kterým většina lidí pokračuje v určení a rozvíjení dovedností, kompetencí a intelektových schopností
- placená práce přispívá k vysvobození z dlouhodobé závislosti na podpůrných službách a péči okolí.

Poskytnout osobám s mentálním postižením možnost zaměstnání neznamená jenom umožnit jim výdělek, ale přiznat jim jejich sociální postavení v rámci rodiny a společnosti. Pracující člověk má mnohem větší předpoklady být soběstačným a vést poměrně nezávislý život samostatně nebo v tzv. chráněných bytech bez toho, aby zasahoval do života svých příbuzných. Osoby s mentálním postižením středního až těžšího stupně se nejčastěji realizují prostřednictvím práce pod dohledem, tedy na chráněných pracovištích. Další možností je podporované zaměstnávání. Specifickou formou jsou chráněná povolání a chráněná pracoviště.

Základním cílem je prostřednictvím zácviku připravit osoby i s těžším postižením k vykonávání některých méně náročných profesí. Zpravidla se jedná o profese, které trvale trpí nedostatkem pracovníků, neboť pro jednotvárnost a malou podnětnost vykonávaných činností nejsou příliš vyhledávány, např. pomocník v kuchyni, pomocný zdravotní pracovník, pomocný pracovník v zahradnictví atd. S uplatněním se počítá v oblasti sociální péče, ve zdravotnických zařízeních, případně i ve školství, především formou manuální činnosti s minimální mírou zodpovědnosti. (Pipeková, 2006)

1.6.1 Chráněné dílny

Podle definice Ministerstva práce a sociálních věcí jsou chráněné dílny specifická pracoviště pro občany, kteří mají ztíženou možnost, případně se vůbec nemohou

uplatnit na volném trhu práce. Poskytují jim pracovní a společenské uplatnění formou pracovní činnosti. Tito lidé mohou v chráněné dílně získat stabilní zaměstnání odpovídající jejich schopnostem a zdravotnímu stavu, a vytvářet tak hodnoty stejně jako většina lidí běžné populace. Chráněná dílna je definována jako pracoviště zaměstnavatele, které je vymezeno na základě dohody s úřadem práce a je přizpůsobeno pro zaměstnání osob se zdravotním postižením V chráněné dílně musí být v průměrném ročním přepočteném počtu zaměstnáno nejméně 60 % těchto zaměstnanců. Chráněná pracovní dílna musí být provozována nejméně 2 roky ode dne sjednaného v dohodě. Na vytvoření a provoz chráněné dílny poskytuje úřad práce zaměstnavateli finanční příspěvek. V chráněných dílných se se zaměstnanci postupuje podle individuálních plánů. Pro každého se z nabízených možností uplatnění hledá nejvhodnější místo podle jeho schopností a dovedností. Režim chráněných dílen je upraven podle zdravotního stavu zaměstnanců s výrazným zohledněním individuálního přístupu. Chráněné dílny slouží především k tréninku pracovních dovedností, pracovního režimu a práce v kolektivu. Smyslem pracovní rehabilitace v chráněných dílnách je průprava pro práci v nechráněných dílnách. (Pipeková, 2006)

1.6.2 Podporované zaměstnávání

Podporované zaměstnávání je služba určená lidem, kteří hledají placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí. Jejich schopnosti získat a zachovat si zaměstnání jsou přitom z různých důvodů omezeny do té míry, že potřebují individuální, dlouhodobou podporu poskytovanou před i po nástupu do práce. Smyslem podporovaného zaměstnávání je vyrovnávání příležitostí pro pracovní uplatnění lidí se ztíženým přístupem na otevřený trh práce v důsledku zdravotního postižení. Cílem je získání a zachování si vhodného zaměstnání a zvýšení míry samostatnosti uživatelů podporovaného zaměstnávání. Tato služba je orientována na konkrétního uživatele a na konkrétní pracovní místo. Celou službu zprostředkovává vyškolený pracovní tým připravený pomoci zaměstnanci ve všech potřebných oblastech. Služba sleduje nejen získání, ale také udržení si zaměstnání. Bývá časově ohraničena dobou dvou let, ale

stanovený limit se přizpůsobuje individuálním potřebám zaměstnance. Tradičně se uchazeč nejdříve vzdělává a získává dovednosti, které později využije na pracovním místě. Trénink pracovních dovedností probíhá přímo na místě a uživatel podporovaného zaměstnávání se přizpůsobuje a vzdělává přesně v tom, co od něj zaměstnavatel na pracovním místě vyžaduje. Tato služba zahrnuje pracovní asistenci, zastupování a pomoc při jednání s úřady, poradenství a individuální konzultace, doprovázení apod. Podpora je poskytována také zaměstnavateli v souvislosti s administrativou související s přijetím uživatele do pracovního poměru, s úpravou pracovního místa a pracovní náplně, s vytvořením podmínek pro přijetí zaměstnance do pracovního kolektivu, motivací apod. Integrace mentálně postižením na tomto poli však není příliš úspěšná. Zaměstnavatelé s více než 25 zaměstnanci jsou sice povinni zaměstnat osobu se zdravotním postižením, v praxi však je jen velmi málo z nich ochotno přijmout osobu s mentálním postižením. (Pipeková, 2006)

Program podporované zaměstnávání usiluje o plnohodnotnou integraci člověka s mentální retardací na trhu práce, která zahrnuje pracovní i společenské začlenění. Je určeno pro osoby znevýhodněné na trhu práce, např. lidé, kterým je přiznán plný nebo částečný invalidní důchod.

Klíčové znaky podporovaného zaměstnávání jsou:

- aktivní přístup uživatele programu podporovaného zaměstnávání
- okamžité umístění na pracovní místo a trénink uživatele přímo na pracovišti
- zaměstnání v běžném pracovním prostředí
- průběžná podpora.

V České republice se službám podporovaného zaměstnávání věnují nestátní neziskové organizace. Mezi nejznámější patří občanská sdružení Rytmus v Praze nebo občanské sdružení Spolu v Olomouci. (Pipeková, 2006)

1.6.3 Legislativní podpora zaměstnávání osob s mentálním postižením

Legislativní rámec zaměstnávání osob s mentálním postižením tvoří především Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. Podle tohoto zákona jsou lidé se zdravotním

handicapem zařazování do tří skupin, a to mezi lidi s těžším zdravotním postižením, kteří byli orgánem sociálního zabezpečení uznáni plně invalidními, dále mezi občany uznané za částečně invalidní a mezi ty, jimž je přiznán statut zdravotně znevýhodněných. Občan je uznán za plně invalidního, jestliže z důvodu dlouhodobého nepříznivého stavu buď poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66% a nebo je schopen z důvodů svého zdravotního postižení soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek. Za částečně invalidního je uznán občan, jehož schopnost soustavné výdělečné činnosti z důvodu dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu poklesla nejméně o 33% a také jestliže mu takový stav ztěžuje obecné životní podmínky. Za zdravotně znevýhodněnou osobu je poté považována fyzická osoba s takovou funkční poruchou zdravotního stavu, při níž má zachovánu schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale jsou podstatně omezeny její možnosti pracovního začlenění, vykonávání dosavadního povolání nebo využití dosavadní kvalifikace. (Zákon č. 435/2004 Sb.)

Při zaměstnávání osob se zdravotním postižením hrají svou podstatnou úlohu úřady práce. Ty dle Zákona o zaměstnanosti uplatňují následující kompetence:

- poskytují zaměstnavatelům zaměstnávajícím více než 50% zaměstnanců se zdravotním postižením příspěvek
- ukládají zaměstnavatelům povinnost obsazovat volná pracovní místa vymezená pro občany se zdravotním postižením pouze těmito občany
- poskytují poradenské, informační a další služby o volbě povolání
- zabezpečují přípravu pro pracovní uplatnění a po jejím absolvování vhodné pracovní uplatnění občanům se zdravotním postižením
- vyžadují od zaměstnavatelů seznamy pracovních míst vhodných pro tyto občany
- zabezpečují pracovní rehabilitaci
- vedou evidenci uchazečů o zaměstnání se zdravotním postižením
- zřizují a spravují výcviková střediska pro občany se zdravotním postižením. (Pipeková, 2006)

1.6.4 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

V roce 2006 vznikl v České republice Zákon 108/2006 o sociálních službách, který vstoupil v platnost 1.1. 2007. Definuje sociální službu takto: sociální službou je činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem soc. začlenění nebo prevence soc. vyloučení.

Rozvoj soc. služeb je možno zaznamenat zejména ve struktuře poskytovaných služeb. V rámci soc. péče jsou poskytovány zejména tyto služby: výchovné a poradenské péče, pracovní rehabilitace, ústavní soc. péče, pečovatelská služba, stravování, kulturní a rekreační péče.

Nová podoba zákona má reagovat na běžné podmínky života v naší společnosti a garantovat takové podmínky života, aby byla zachována lidská důstojnost. Ctí individuální lidské potřeby a současně posiluje schopnost sociálního začleňování každého jednotlivce do společnosti v jeho přirozeném sociálním prostředí. Zákon definuje soc. začleňování jako proces, který zajišťuje, že osoby soc. vyloučené nebo soc. vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do života a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.

Dále zákon klasifikuje sociální služby podle druhu na sociální poradenství, služby soc. péče a služby sociální prevence. Zákon obsahuje rovněž dělení služeb podle formy na pobytové, ambulantní a terénní služby.

V zákoně je také vymezen příspěvek na péči, který se poskytuje osobám závislým na pomoci jiné fyzické osoby za účelem zajištění potřebné pomoci. Náklady na příspěvek se hradí ze státního rozpočtu. Tento příspěvek je rozdělen do čtyř stupňů dle závislosti a věku.

Výše příspěvku pro osoby starší 18-ti let činí za měsíc 2.000 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost), 4.000 Kč pro II st. (středně těžká závislost), 8.000 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost), 11.000 Kč, jde-li o st. IV (úplná závislost).

Pro osoby do 18-ti let činí výše příspěvku za měsíc 3.000 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost), 5.000 Kč, jde-li o st. II (středně těžká závislost), 9.000 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost), 11.000 Kč, jde-li o st. IV (úplná závislost). (108/2006)

Hlavním cílem zákona je vytvoření podmínek pro uspokojování potřeb osob, které jsou oslabeny v jejich prosazování. Oprávněná osoba se pak sama rozhodne, jakým způsobem s příspěvkem naloží. Z tohoto důvodu se nabízí, zda budou občané hojněji využívat služeb poskytovatelů sociálních služeb nebo příspěvek budou směřovat ke zvýšení rodinného rozpočtu.

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 Cíl práce

Cíl 1: zjistit zájem rodičů žáků základních škol speciálních, o jejich další vzdělávání po skončení povinné školní docházky.

Cíl 2: zjistit nabídku vzdělávání v praktických školách s jednoletou a dvouletou přípravou v Jihočeském kraji a jejich dosažitelnost pro žáky základních škol speciálních.

2.2 Hypotézy

Ve své práci jsem stanovila 2 předpokládané hypotézy.

Hypotéza 1: Rodiče žáků základních škol speciálních mají zájem o jejich další vzdělávání.

Hypotéza 2: Absolventi základních škol speciálních mají vytvořen dostatek příležitostí pro další vzdělávání v praktických školách s jednoletou a dvouletou přípravou.

3. METODIKA

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Pro účely bakalářské práce byl zvolen kvantitativní výzkum, který byl uskutečněn v základních školách speciálních v Jihočeském kraji. Data a potřebné informace ke splnění cíle byly získány v rozmezí října 2008 až ledna 2009.

Pro kvantitativní výzkum jsem použila především metodu dotazníků, v nichž jsem uplatnila uzavřené, polouzavřené a otevřené otázky. Byly voleny na základě prostudované literatury a zkušeností získaných praxí v rámci Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

První část byla realizována za spolupráce rodičů žáků s mentálním postižením a speciálních pedagogů v základních školách speciálních.

Druhá část kvantitativního výzkumu byla uskutečněna prostřednictvím dotazníků pro ředitele základních škol speciálních. Ke sběru dat byly použity též tyto metody a techniky: rozhovor s řediteli, speciálními pedagogy a s rodiči mentálně postižených žáků.

3.2 Charakteristika zkoumaného souboru

Základní soubor pro první část kvantitativního výzkumu představují ***rodiče žáků s mentálním postižením***, kteří vychází základní školu speciální nebo ji budou v následujícím roce vycházet. Bylo vydáno ***120 dotazníků*** s 16 ti otázkami, převážně uzavřenými.

Druhý zkoumaný soubor představují ***ředitelé*** základních škol speciálních. Bylo rozdáno ***19 dotazníků*** se stejným počtem otázek (16).

Pro účely práce nebyla podstatná totožnost dotazovaných, a proto byla zachována jejich anonymita, což bylo také zároveň podmínkou poskytnutí odpovědí na kladené otázky.

V rámci výzkumu bylo osloveno celkem 19 základních škol a školských zařízení zaměřených na výuku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v Jihočeském kraji. Výzkumu se zúčastnilo 16 z nich, 3 školy z Kaplice, Nové Bystřice a Slavonic na dotazníky neodpověděly.

Zúčastněné školy:

ARPIDA, centrum pro rehabilitaci osob se zdravotním postižením, České Budějovice (jiný zřizovatel)
Dětský domov, Základní škola a Školní jídelna, Prachatice
Dětský domov, Základní škola, ŠJ a ŠD, Volyně
Mateřská škola a Základní škola Tábor
Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, České Budějovice
Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, Trhové Sviny
Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, Jindřichův Hradec
Základní škola, Český Krumlov
Základní škola, Dačice
Základní škola, Prachatice
Základní škola, Blatná
Základní škola, Vodňany
Základní škola a Mateřská škola, Strakonice
Základní škola praktická, Loučovice
Základní škola praktická, Třeboň
Základní škola praktická, Vimperk

4. VÝSLEDKY

Nejprve jsem zpracovala vyplněné dotazníky, které se mi vrátily. Rodičům žáků základních škol speciálních bylo rozdáno ***120 dotazníků***, vrátilo se jich ***97 (81 %).***

Dotazníky pro ředitele byli rozeslány do ***19 základních škol speciálních***. Výzkumu se zúčastnilo ***16 škol***, z toho ***3*** ředitelé dotazníky nevyplnili, návratnost je ***68%.***

4.1 Výsledky dotazníkového šetření pro rodiče žáků základní školy speciální

Dotazník obsahoval celkem 16 otázek, na něž odpovědělo 97 rodičů z Jihočeského kraje. Nejvíce rodičů (12) odpovědělo z Volyně, 10 z Trhových Svinů a z ARPIDY, 9 z Tábora, 8 z Českého Krumlova a Blatné, 7 Českých Budějovic a Jindřichova Hradce, 6 z Třeboně a Prachatic, 4 z Vyššího Brodu a Dačic, 3 ze Strakonic, po 1 z Prachatic, Vimperka a Vodňan.

První část dotazníku byla zaměřena na údaje týkající se počtu dětí v rodině, vzdělání rodičů a vzdálenosti školy od bydliště, další část byla směřována na možnosti a okolnosti týkající se dalšího vzdělávání žáků. (příloha č. 1)

Graf 1: Kolik máte dětí ?

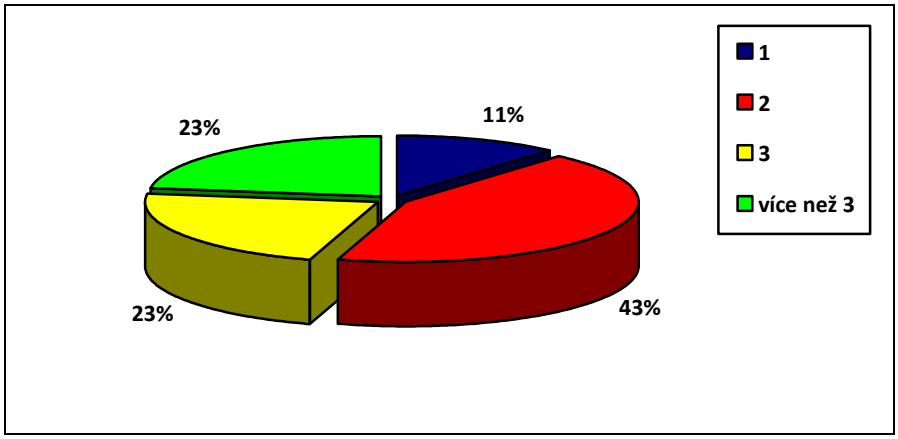

Zdroj: vlastní výzkum

43 % dotazovaných rodičů uvedlo, že má 2 děti, **23 %** uvedlo , že má 2 děti,
23 % má více než 3 děti, **11 %** má pouze 1 dítě

Graf 2: Kolik z Vašich dětí navštěvuje nebo navštěvovalo ZŠS ?

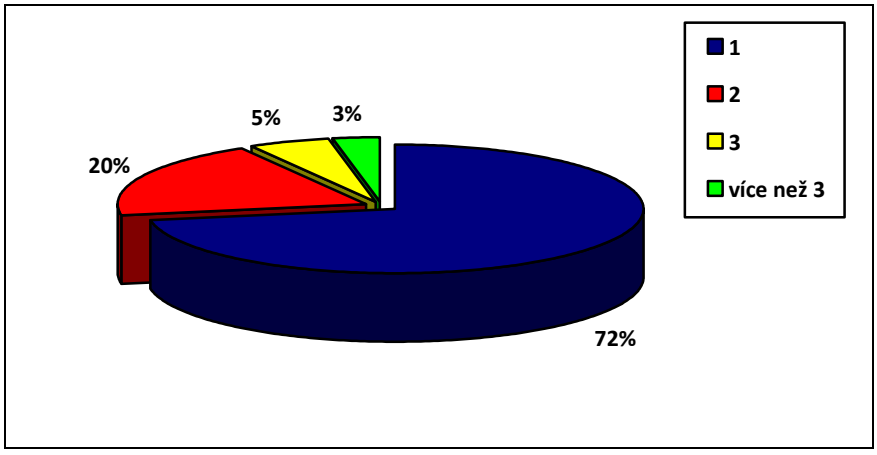

Zdroj: vlastní výzkum

72 % rodičů odpovědělo, že 1 dítě navštěvovalo nebo navštěvuje ZŠ speciální,
20 % jich odpovědělo, že 2 děti navštěvovaly ZŠ speciální,
5 % odpovědělo, že 3 děti navštěvovaly ZŠ speciální,
3 % odpovědělo, že více než 3 děti navštěvovaly ZŠ speciální

Graf 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

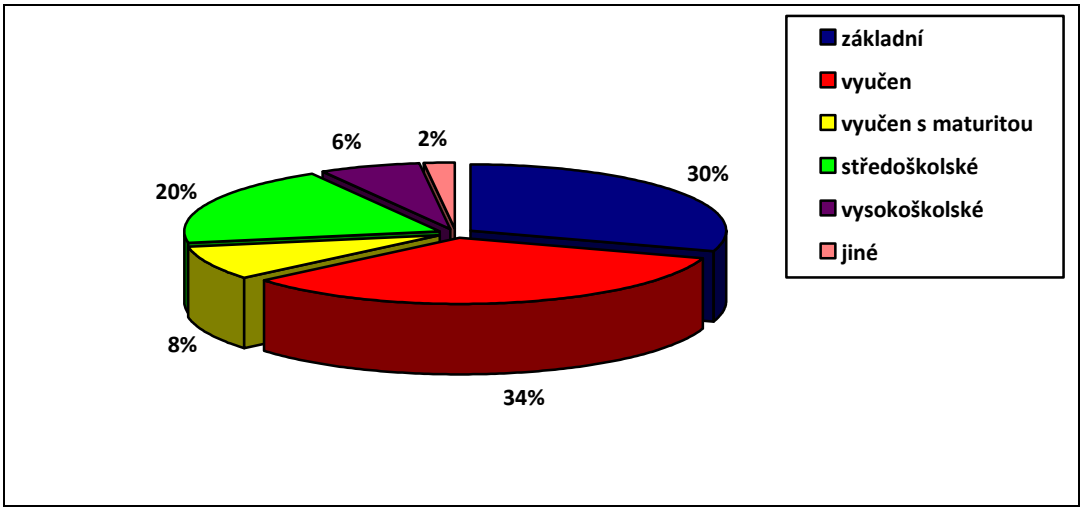

Zdroj: vlastní výzkum

34 % rodičů odpovědělo, že je vyučeno, **30 %** rodičů má základní vzdělání

20 % rodičů má středoškolské vzdělání, **8 %** rodičů je vyučeno s maturitou

6 % rodičů má vysokoškolské vzdělání, **2 %** rodičů má jiné vzdělání než je uvedeno

Graf 4: Bydlíte v místě ZŠ speciální nebo musí Vaše dítě dojíždět?

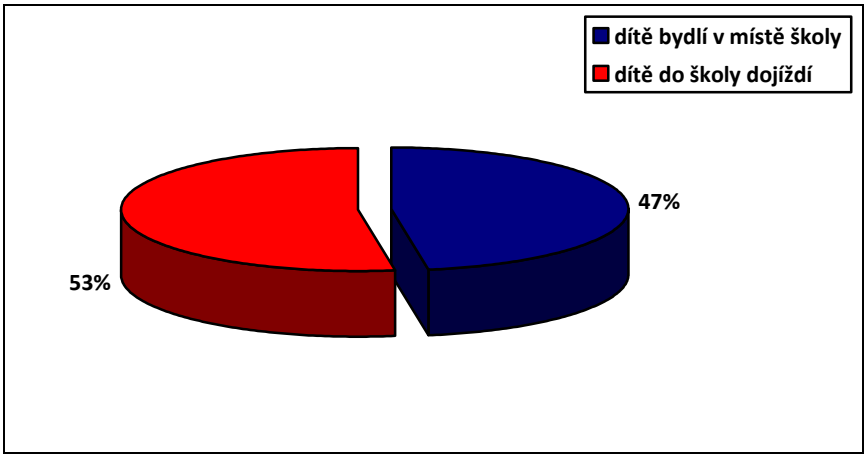

Zdroj: vlastní výzkum

53 % rodičů uvedlo, že jejich dítě do školy musí dojíždět

47 % dětí bydlí v místě škol

Graf 5: V případě, že Vaše dítě musí dojíždět, jakým se toto děje způsobem?

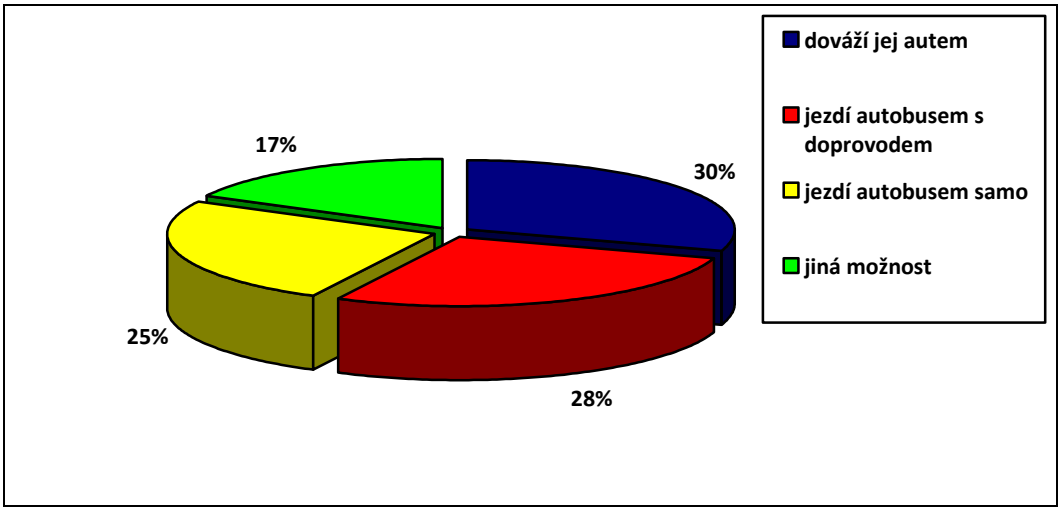

Zdroj: vlastní výzkum

30 % rodičů dováží dítě autem, **28 %** dětí jezdí autobusem s doprovodem
25 % dětí jezdí do školy samo, **17 %** dětí se dopravuje do školy jiným způsobem (kolo, školní svoz autobusem, vlak s doprovodem, Česká maltézská pomoc, bez odpovědi)

Graf 6: Jste seznámeni s dalšími možnostmi vzdělávání Vašeho dítěte po ukončení docházky do ZŠS?

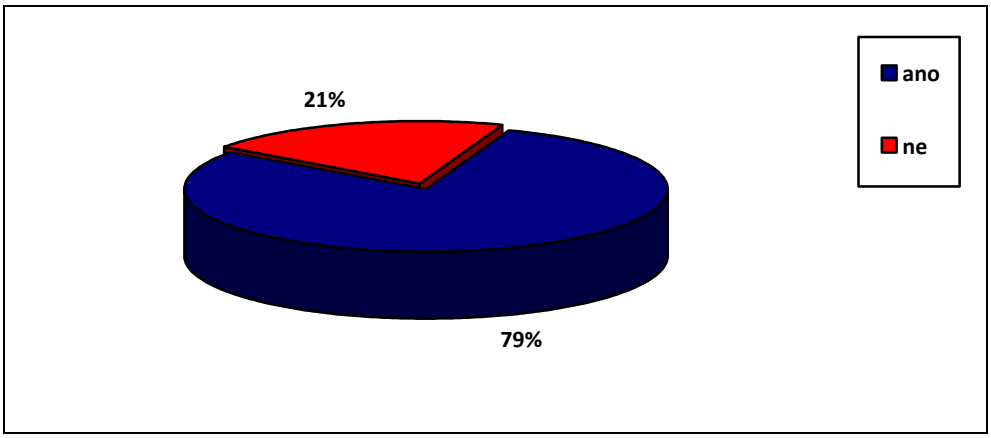

Zdroj: vlastní výzkum

79 % rodičů odpovědělo, že je seznámeno s dalšími možnostmi vzdělávání jejich dítěte,
21 % rodičů není seznámeno s možnostmi vzdělávání po ukončení školní docházky

Graf 7: Kdo Vás o možnostech vzdělávání informoval?

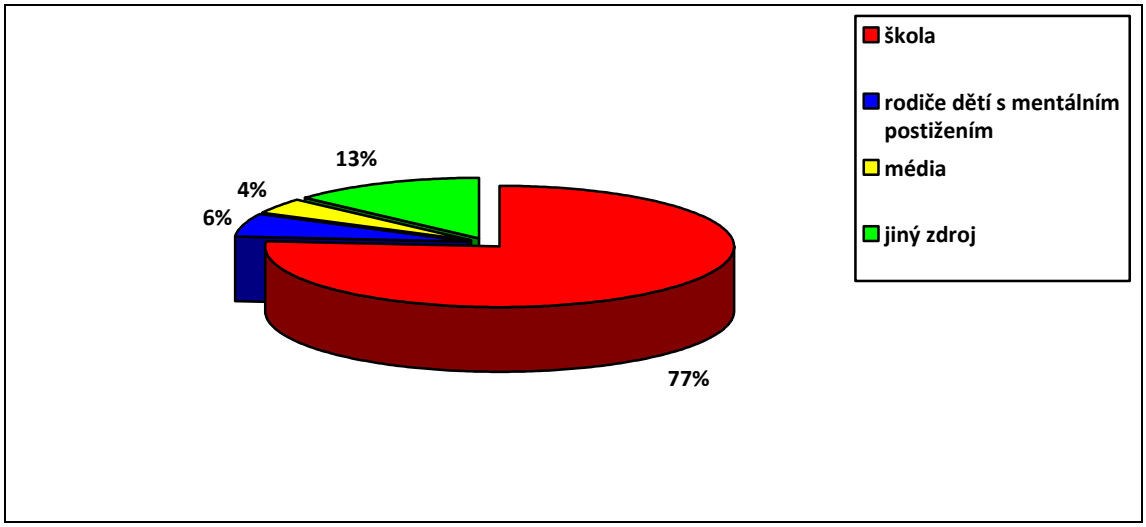

Zdroj: vlastní výzkum

77 % informovala o dalších možnostech vzdělávání škola

13 % rodičů bylo informováno z jiného zdroje (např. zkušenosti jiných rodičů, starších sourozenců, SPC, PPP, SPMP, sdružení Postižené dítě)

6 % dotázaných bylo informováno jinými rodiči dětí s mentálním postižením

4 % dotázaných rodičů bylo informováno z médií

Graf 8: Máte zájem o to, aby se Vaše dítě dál vzdělávalo?

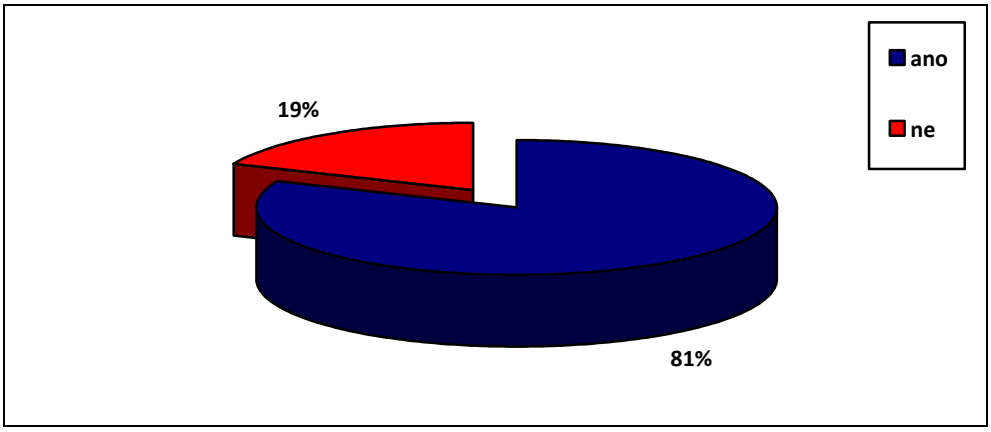

Zdroj: vlastní výzkum

81 % dotázaných rodičů má zájem o další vzdělávání svého dítěte

19 % rodičů nemá zájem o další vzdělávání svého dítěte

Graf 9: Kam chcete směřovat budoucnost vašeho dítěte?

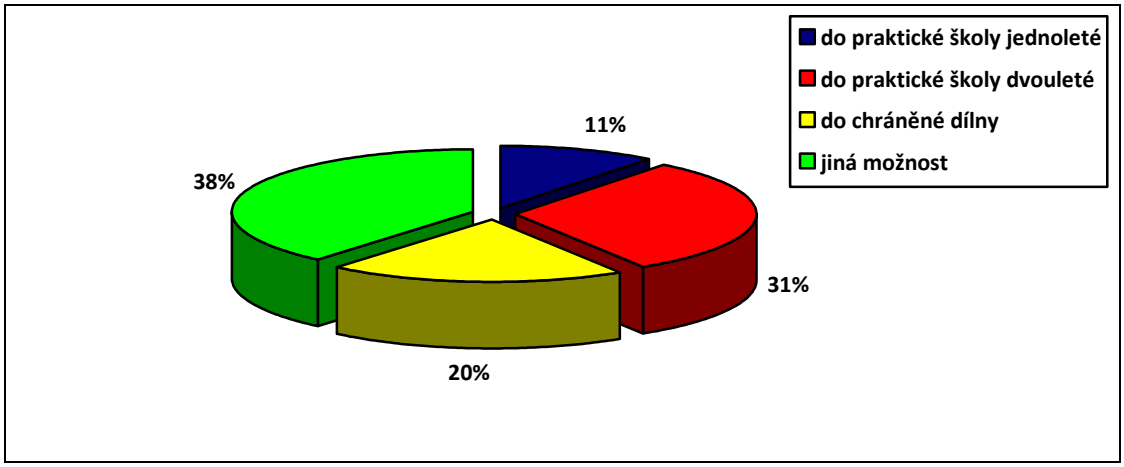

Zdroj:vlastní výzkum

38 % rodičů chce směřovat své dítě (např. stacionář, obč. sdružení, církevní instituce, rehab. středisko, pomoc v zemědělství, invalidní důchod, ÚP, pomocná síla, doma)

31 % rodičů chce, aby dítě navštěvovalo praktickou školu dvouletou

20 % rodičů by chtělo umístit své dítě v chráněné dílně

11 % žáků by mělo jít do praktické školy jednoleté

Graf 10: Při rozhodování o vzdělávání Vašich dětí berete v úvahu jejich přání?

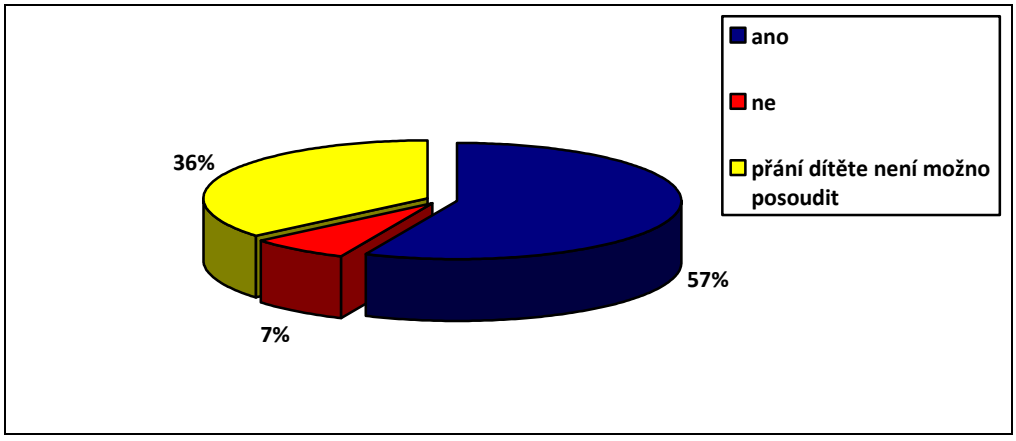

Zdroj: vlastní výzkum

57 % rodičů bere při rozhodování o dalším vzdělávání přání svého dítěte

36 % dětí se není schopno vyjádřit vzhledem ke svému postižení

7 % rodičů nebere v úvahu přání svého dítěte

Graf 11: Je možnost uskutečňovat další vzdělávání Vašeho dítěte přímo v budově ZŠS, kterou dítě navštěvuje nyní?

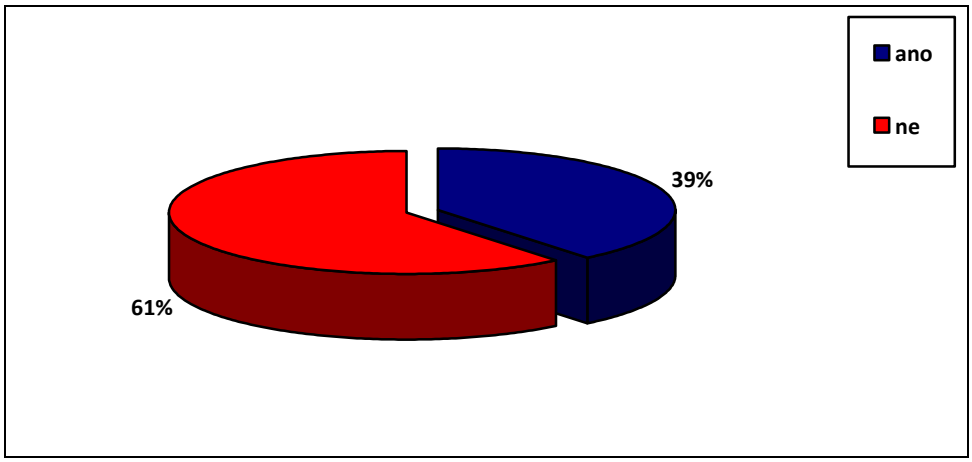

Zdroj: vlastní výzkum

61 % nemá možnost dalšího vzdělávání ve stejné budově ZŠS, kterou navštěvuje

39 % dětí se může dále vzdělávat přímo v budově ZŠS, kterou nyní navštěvuje

Graf 12: Je překážkou dalšího studia Vašeho dítěte vzdálenost školy?

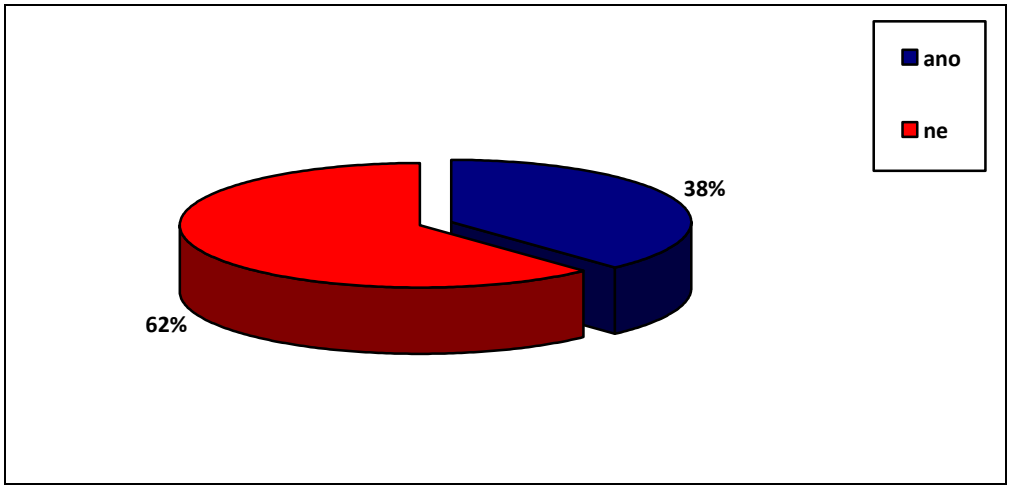

Zdroj: vlastní výzkum

62 % odpovědělo, že překážkou dalšího vzdělávání jejich dítěte je vzdálenost školy

38 % rodičů odpovědělo, že vzdálenost školy není překážkou pro další studium dítěte

Graf 13: Myslíte si, že další vzdělávání přispěje k rozvoji Vašeho dítěte?

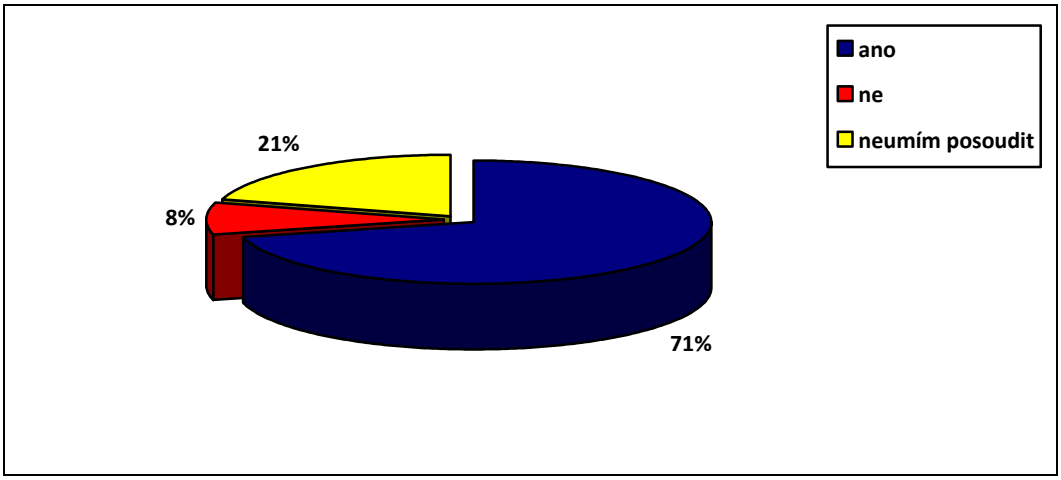

Zdroj: vlastní výzkum

71 % rodičů si myslí, že další vzdělávání přispěje k rozvoji jejich dítěte

21 % rodičů neumí posoudit, zda další vzdělávání přispěje k rozvoji jejich dítěte

8 % rodičů si myslí, že další vzdělávání nepřispěje k rozvoji jejich dítěte

Graf 14: Spolupracujete s nějakým občanským sdružením zabývajícím se dětmi s mentálním postižením?

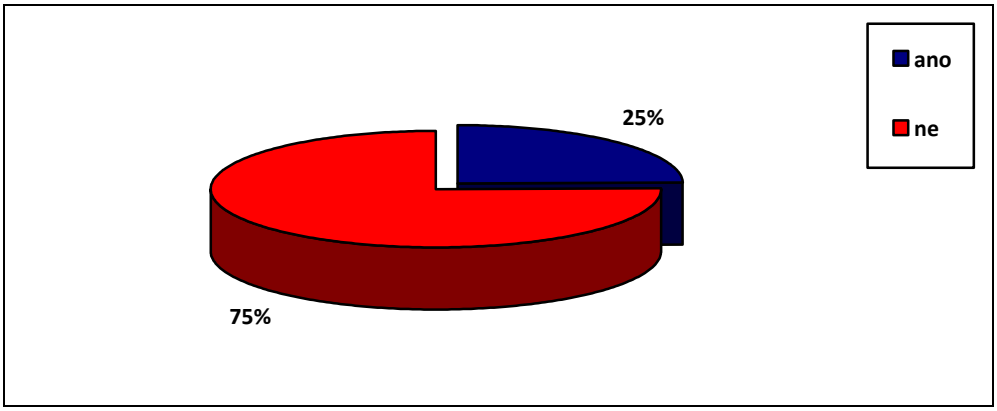

Zdroj: vlastní výzkum

75 % rodičů nespolupracuje s sdružením zabývajícím se dětmi s mentálním postižením

25 % rodičů spolupracuje (např. program 5 P, APLA, SPMP – Společnost trvalého rozvoje osob s omezením, klub Naděje, Postižené dítě, Kaňka, OS Zvoneček, Cestou vůle, Středisko rané péče, SPC, Asociace rodičů a přátel zdrav. postiž. dětí, ARZPD).

Graf 15: Máte představu, co bude Vaše dítě dělat, pokud nebude studovat?

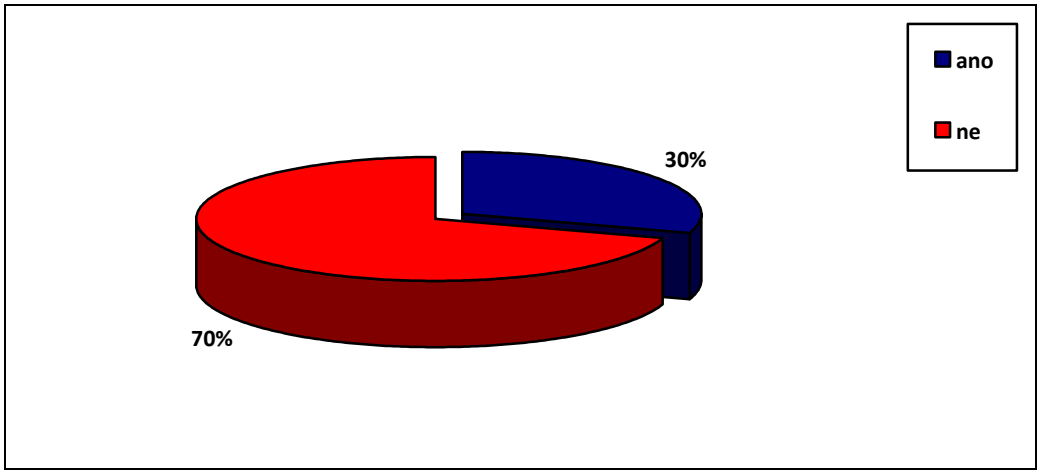

Zdroj: vlastní výzkum

70 % rodičů nemá představu, co jejich dítě bude dále dělat

30 % rodičů má představu, co bude jejich dítě dělat (stacionář, chráněná dílna, dům na půl cesty, invalidní důchod, v evidenci ÚP, zaměstnání u rodičů, ÚSP, CPS aj.)

Graf 16: Co je největší překážkou dalšího vzdělávání Vašeho dítěte?

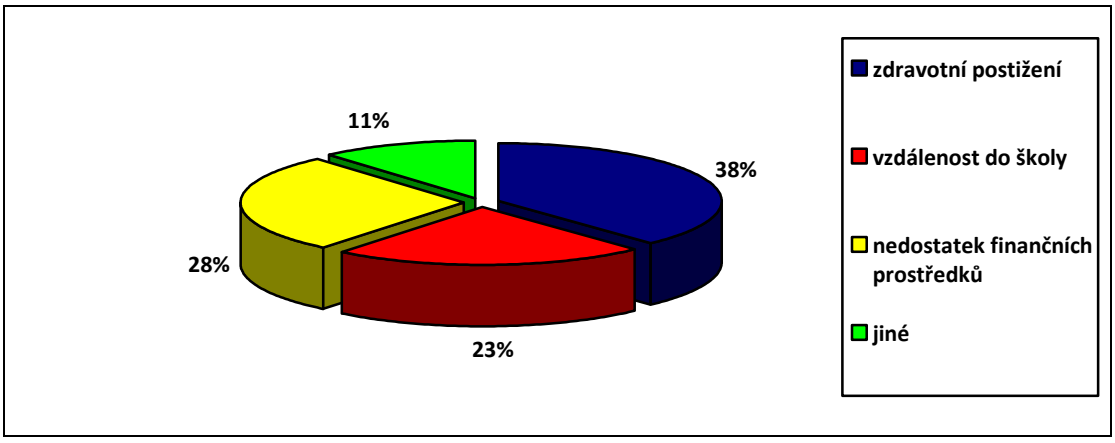

Zdroj: vlastní výzkum

38 % zdravotní postižení je největší překážkou dítěte při jeho dalším vzdělávání

28 % nedostatek finančních prostředků, **23 %** vzdálenost do školy, **11 %** jiné důvody jsou překážkou dalšího vzdělávání (např. žádná překážka, dítě je zvyklé na rodinu, psychické problémy, státní systém, organizační záležitosti, bez udání důvodu)

4.2 Výsledky dotazníkového šetření ředitele základních škol speciálních

Dotazníky pro ředitele byli rozeslány do ***19 základních škol speciálních***. Výzkumu se ***zúčastnilo 16 škol***, 2 z Č. Budějovic, 2 z Prachatic, Volyně, Tábora, Trhových Svinů, Jindřichova Hradce, Českého Krumlova, Dačic, Blatné, Vodňan, Strakonic, Loučovic, Třeboně a Vimperka.

Dotazníky ***nevyplnili 3 ředitelé*** z Dačic, Tábora a Vyššího Brodu.

3 Základní školy speciální v Kaplici, Nové Bystřici a Slavonicích na dotazníky ***vůbec nereagovaly***, tzn. ***návratnost je 68%.***

Dotazník pro ředitele základních škol speciálních obsahoval 16 otázek, stejně jako dotazník pro rodiče žáků základních škol speciálních. První část dotazníku byla zaměřena na absolventy těchto škol, jejich počty, další vzdělávání nebo pracovní uplatnění.

Dále jsem pomocí dotazníku zjišťovala spolupráci rodičů a školy, včetně zájmu školy o své absolventy. V neposlední řadě jsem se také pokoušela zjistit možnosti dalšího vzdělávání absolventů dotazovaných škol, ale i překážky, které jim v tomto nejčastěji brání.

Graf 1: Kolik žáků za poslední 3 roky úspěšně ukončilo ZŠ speciální?

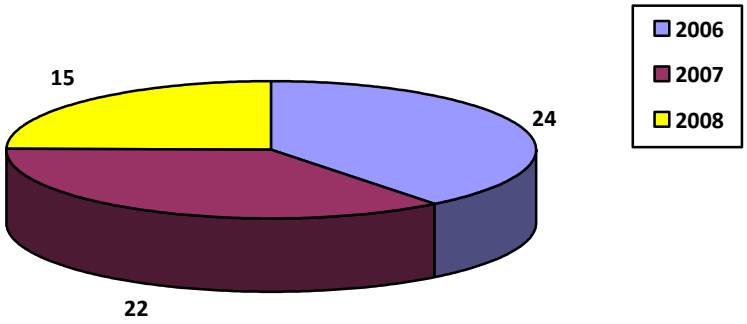

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 1 znázorňuje počet úspěšných absolventů ze všech dotázaných škol v letech 2006 - 2008. Nejvíce absolventů, celkem 24, jich bylo v roce 2006, od té doby počet žáků mírně klesá. Největší počet absolventů vykazuje ZŠS ve Volyni, v roce 2007 skončilo 8 absolventů a o 1 rok později 5 absolventů. Mezi nejúspěšnější se řadí také ZŠS z J. Hradce a DC ARPIDA z Č. Budějovic se čtyřmi absolventy v roce 2006, Dětský domov a ZŠS Žíchovec, rovněž se čtyřmi absolventy v roce 2007.

Graf 2: Kolik absolventů pokračovalo v dalším vzdělávání?

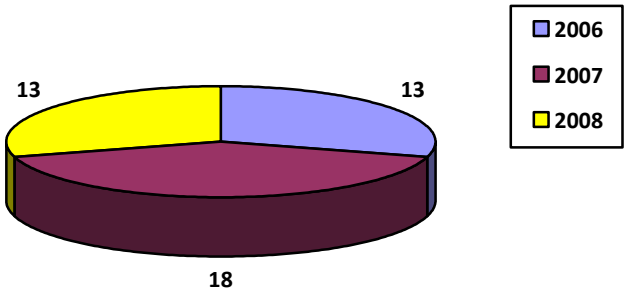

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 2 ukazuje, kolik absolventů pokračovalo v dalším vzdělávání. Nejvíce jich pokračovalo v roce 2007, a to 18, v roce 2008 a 2006 jich pokračovalo 13. Dle dotazníku nejvíce pokračovali ve vzdělání žáci z Volyně, J. Hradce a Prachatic.

Graf 3: Kolik absolventů nastoupilo na praktickou školu jednoletou?

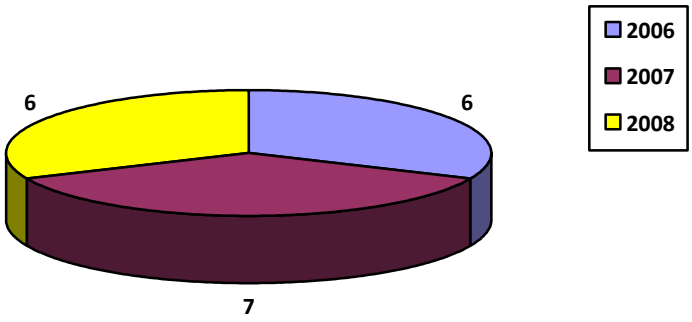

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu 3 lze vyčíst, kolik absolventů v jednotlivých letech pokračovalo ve vzdělávání v praktické škole jednoleté. Počty žáků jsou za poslední 3 roky téměř vyrovnané, pokračovalo 6 a 7 dětí.

Graf 4: Kolik absolventů nastoupilo na praktickou školu dvouletou?

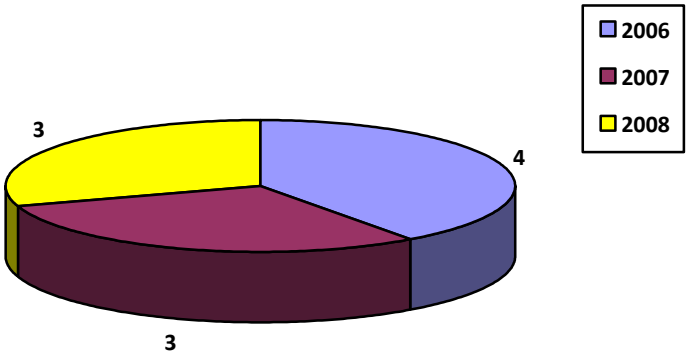

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 4 seznamuje s počtem žáků, kteří po ukončení školní docházky nastoupili na praktickou školu dvouletou. Ve srovnání s praktickou školou jednoletou jsou hodnoty poloviční (4 žáci v roce 2006, po 3 žácích v letech 2007 a 2008).

Graf 5: Kolik absolventů ZŠ speciální nepokračovalo ve vzdělávání po ukončení povinné školní docházky?

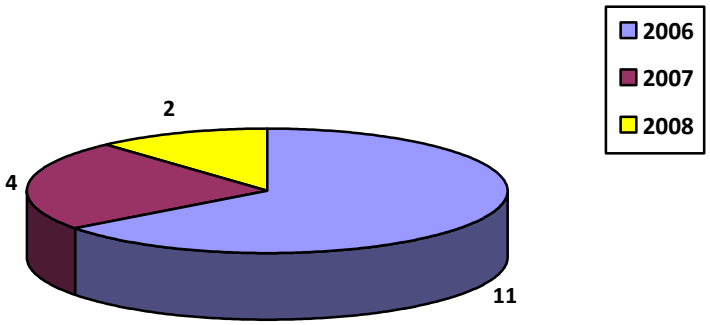

Zdroj: vlastní výzkum

Tento graf ukazuje, kolik absolventů ZŠS nepokračovalo v dalším vzdělávání po ukončení povinné školní docházky. Nejvíce, a to celkem 11 jich nepokračovalo v roce 2006, 4 žáci v roce 2007 a roce 2008 pouze 2 absolventi.

Graf 6: Kolik absolventů našlo uplatnění v chráněných dílnách?

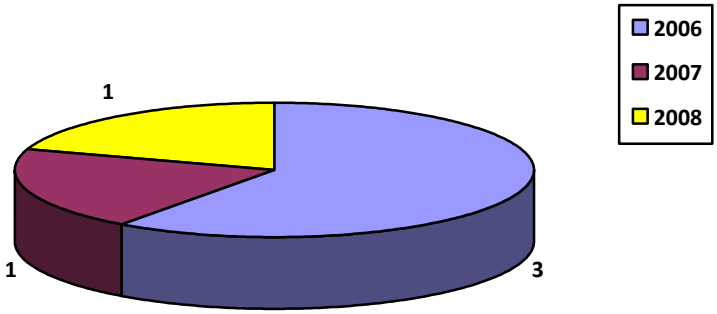

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 6 informuje o absolventech, kteří nepokračovali v dalším vzdělávání a našli své uplatnění v chráněných dílnách. V roce 2006 to byli 3 absolventi, v letech 2007 a 2008 po jednom absolventovi.

Graf 7: Kolik absolventů našlo uplatnění v chráněných pracovních místech?

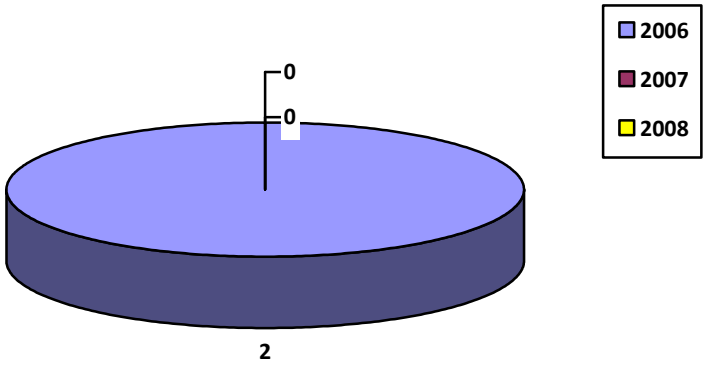

Zdroj: vlastní výzkum

Další alternativou uplatnění absolventů jsou chráněná pracovní místa, o kterých informuje graf 7. Zde našli uplatnění pouze dva absolventi, a to v roce 2006.

Graf 8: Jaká je převážně spolupráce rodičů žáků během studia?

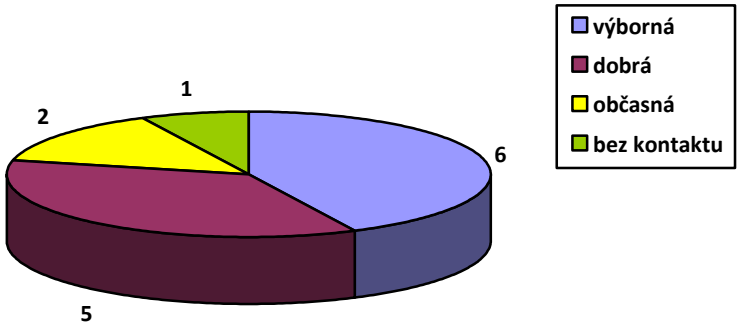

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 8 byla určena ke zjištění spolupráce mezi rodiči žáků a danou školou. Většina škol uvádí výbornou nebo dobrou spolupráci, pouze dvě školy spolupráci občasnou a 1 škola informuje o nezájmu rodičů.

Graf 9: Napomáhá Vaše škola absolventům v rozhodování o jejich dalším uplatnění?

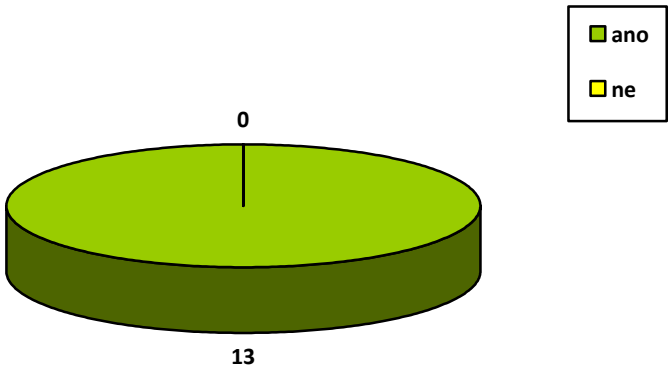

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 9 měla zjistit, zda daná škola napomáhá svým absolventům v rozhodování o jejich dalším uplatnění. Všechny školy shodně uvádějí, že ano.

Otázka 10: Jakým způsobem se zajímáte o další život svých absolventů?

Tato otázka byla otevřená. Ve většině dotazníků bylo uvedeno, že škola je v neustálém kontaktu s rodiči, žáci ji pravidelně a rádi navštěvují. Někteří absolventi pokračují ve svém vzdělání v praktické škole, která je součástí speciální školy, a tak mají možnost se účastnit v pravidelných činnostech i v odpoledních hodinách. Velký význam mají také společná setkání s absolventy, setkání na různých akcích pořádaných nejen školou, ale i různými sdruženími či spolky.

Školy spolupracují s vedoucími chráněných dílen, nestátních neziskových organizací zajišťujících pracovní inkluzi handicapovaných občanů do pracovního poměru a pomáhají znevýhodněným osobám se začlenit do společnosti a na trh práce.

Graf 11: Domníváte se, že Vaši absolventi mají vytvořen dostatek možností pro své další vzdělávání?

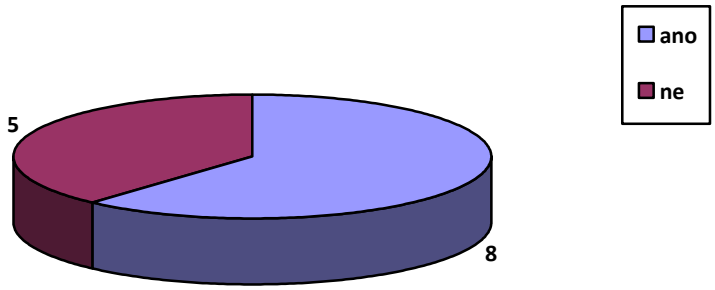

Zdroj: vlastní výzkum

8 ředitelů ze ZŠS: v Č Budějovicích, J. Hradci, Tr. Svinech, DC Arpida, Prachaticích 2x, Vimperku a Volyni uvedlo, že jejich absolventi mají dostatek možností pro další vzdělávání. 5 ředitelů z Blatné, Č. Krumlova, Strakonic, Vodňan a Třeboně uvedlo, že žáci příležitost nemají.

Graf 12: Je součástí vaší školy praktická škola jednoletá a dvouletá?

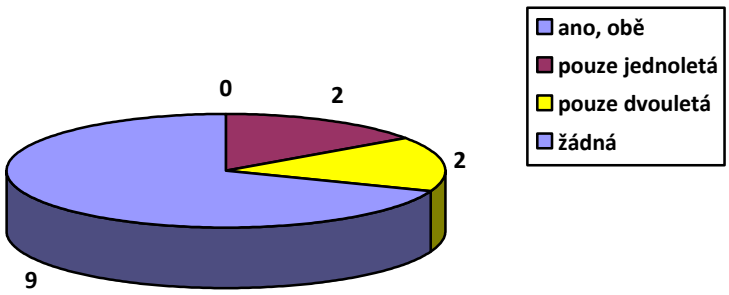

Zdroj: vlastní výzkum

Otázkou č. 12 bylo zjištěno, zda součástí ZŠS je současně i praktická škola jednoletá, dvouletá či žádná. 9 ředitelů ze ZŠS z Blatné, Č.Krumlova, Prachatic 2x, Třeboně, Strakonic, Vimperka, Vodňan a Volyně odpovědělo, že žádná praktická škola není součástí ZŠS. V J. Hradci a Tr. Svinech je součástí ZŠ praktická škola jednoletá. Součástí ZŠS Štítného a DC Arpida v Č. B. je zároveň i dvouletá praktická škola.

Graf 13: V případě, že PŠ není součástí vaší školy, kde se nejblíže nachází?

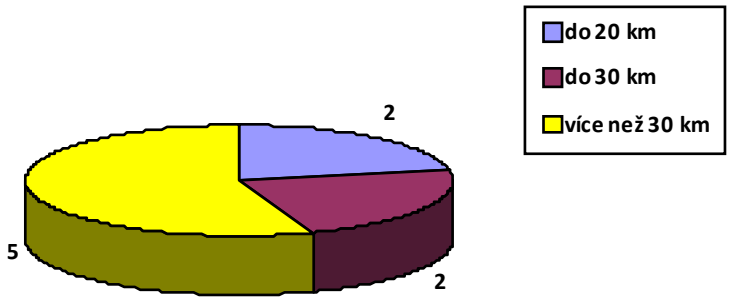

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č.13, která zjišťuje vzdálenost praktické školy od ZŠS, odpovědělo 5 respondentů, že je více než 30 km. Do 20 a 30 km odpověděli 2 respondenti stejně.

Graf 14: Co je největší překážkou v dalším vzdělávání dětí?

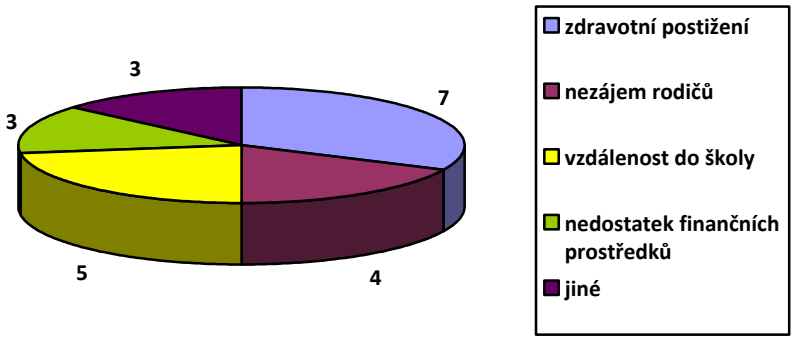

Zdroj: vlastní výzkum

Největší překážkou v dalším vzdělávání dětí je zdravotní postižení (7), pak následuje vzdálenost školy (5), nezájem rodičů (4), nedostatek finančních prostředků(3) a jiné překážky (3) např. pobyt mimo rodinu na internátě, neschopnost dojíždět, nechuť se vzdělávat). V některých dotaznících bylo uvedeno i více případů najednou.

Graf 15: Zájem o další vzdělávání dítěte plyne převážně ze strany

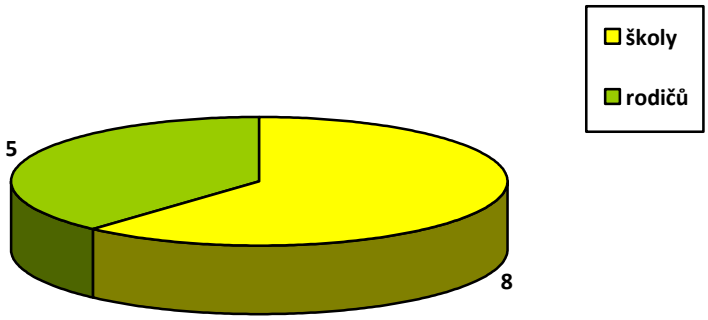

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 15 (k otázce 15) názorně ukazuje, že zájem o další vzdělávání dítěte plyne převážně ze strany školy (8), v ostatních (5) případech mají vliv rodiče.

Graf 16: Spolupracujete s organizacemi, které pomáhají dětem s mentálním postižením?

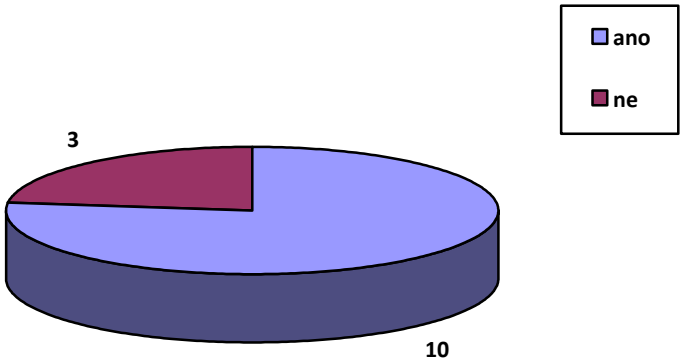

Zdroj: vlastní výzkum

Vyhodnocení:

Otázka č. 16 je polootevřená a zjišťuje, zda školy spolupracují s organizacemi, které pomáhají dětem s mentálním postižením. Většina škol (10) spolupracuje, ostatní školy (3) s žádnými organizacemi nespolupracují.

Škola ve **Vimperku** spolupracuje s organizacemi Mesada, Palestra, Budulínek, Trianon, Centrum STROM v Dubu u Vimperka, školy ve **Vodňanech** a v **Prachaticích** spolupracují s PPP a SPC, škola ve **Volyni** spolupracuje s Nadací T. Maxové, o.s. ADRA, **Strakonice** spolupracují s o.s. Cestou vůle, Klubem přátel a rodičů zdravotně postižených, ÚSP pro mládež a dospělé, Klubem Krteček Písek, SPC pro mentálně postižené, **Trhové Sviny** spolupracují se společností pro podporu lidí s ment. Postižením, o.s. Koníček, Městskou charitou České Budějovice, Ústavem soc. péče Empatie, Domovem sv. Anežky, **České Budějovice** uvádí spolupráci s SPC, Arpidou, Empatiií, Cassiopeou, aj., **Jindřichův Hradec** spolupracuje s organizací SPASS Bobelovka, **Český Krumlov** s Klubem ARPZPD a nakonec **ARPIDA** s Empatií a Sv. Anežkou.

S žádnými organizacemi nejsou v kontaktu školy v **Třeboni** a **Blatné**, Základní škola **Žíchovec** spadající pod Prachatice rovněž s žádnou organizací nespolupracuje.

5. DISKUZE

Na začátku diskuze bych se ráda zamyslela nad poznatky, které mi výzkum v základních školách speciálních v rámci Jihočeského kraje přinesl.

Z 19 oslovených škol se výzkumu se zúčastnilo 16 základních škol speciálních, z toho 13 ředitelů odpovědělo na dotazníky pro ně určené. Rodičům žáků s mentálním postižením bylo rozesláno 120 dotazníků, 97 se jich vrátilo. Dotazníky jsem začala rozesílat již v říjnu 2008, ale některé se vrátily až v lednu 2009. Poté jsem je mohla všechny zpracovávat.

Při rozesílání dotazníků jsem se ve většině případech setkala s kladným přístupem, ochotou a vstřícností. Nejčastější formou kontaktu byla elektronická, která se jevila jako nejrychlejší a nejméně náročná, ne však úplně stoprocentní. Vybrala si ji většina oslovených ředitelů, ale musela jsem je často opakovaně kontaktovat. Dotazníky jsem rozesílala rovněž poštou, tento způsob byl nejvíce spolehlivý, neboť všechny se vrátily vyplněné. Školy, které nebyly tak vzdálené, jsem navštívila osobně.

Po předchozí domluvě s řediteli ZŠS jsem navázala kontakt s učiteli a rodiči žáků s mentálním postižením. Velmi vděčím pedagogům za jejich čas, který věnovali některým rodičům při vyplňování dotazníků nebo je i s jejich souhlasem vyplnili, jelikož někteří rodiče s nižším vzděláním nedokázali dotazník samostatně vyplnit.

5.1 Diskuze k dotazníku pro rodiče žáků základní školy speciální

Na základě dotazníku pro **rodiče žáků základní školy speciální** jsem zjišťovala zájem rodičů po skončení povinné školní docházky o další vzdělávání svých dětí. Díky otázkám se mi podařilo zachytit i některé související informace, nad nimiž se v diskuzi zamýšlím.

Nejprve jsem se ptala jsem na počet dětí v rodině, kolik jich navštěvovalo ZŠS, na dosažené vzdělání rodičů apod. Z 97 dotázaných rodičů má 42 rodičů 2 děti, 22 rodičů 3 děti, 11 rodičů 1 dítě a 22 rodičů více než 3 děti. 70 rodičů uvádí, že mají 1 dítě v základní škole speciální, 19 rodičů má v této škole 2 děti, 3 rodiče 5 dětí a 3 rodiče

více než 3 děti. Většina rodičů je vyučena (33), 29 rodičů má základní vzdělání, středoškolské má 19, vyučených s maturitou je 8, vysokoškolské vzdělání uvedlo 6 rodičů.

Výzkum měl ukázat především to, zda ***rodiče žáků základních škol speciálních mají zájem o další vzdělávání svých dětí***. K tomu byla jasně položena otázka č. 8, na níž odpovědělo kladně ***79 rodičů (81%)*** žáků s mentálním postižením, ostatních 18 rodičů nemá zájem z různých důvodů. Uvědomila jsem si tímto, že je třeba podporovat zájem rodičů o další vzdělávání svých dětí po skončení povinné školní docházky a zároveň tak přispět k dalšímu rozvoji osobnosti dítěte.

Myslím si, že je velmi dobré, že se 81% rodičů snaží o to, aby se jejich dítě ač mentálně postižené i nadále vzdělávalo. Vítková (2001) uvádí, že otázka míry vzdělavatelnosti zvláště dětí s těžkou mentální retardací dodnes není uspokojivě vyřešena, ale naskýtá se možnost takto postiženého člověka maximální snahou, vůlí a jinými speciálními přístupy rozvíjet.

Detaily týkající se vzdělávání znevýhodněných dětí, žáků a studentů ošetřuje **vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se specifickými vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných**, kde jsou uvedena mimo jiné i pravidla pro vypracování individuálního vzdělávacího plánu a základní informace týkající se činnosti asistenta pedagoga.

O ***možnostech dalšího studia*** svého dítěte je informováno 77 rodičů, 20 rodičů informováno není. ***Prostřednictvím své školy je seznámeno 74 rodičů***, což představuje 77 % z celého souboru, 6% rodičů získalo informace od rodičů, které mají též postižené dítě, 13% získalo informace z jiných zdrojů jako např. z SPC, PPP, občanských sdružení, doporučení od svých známých, starších sourozenců, 4% informací z médií.

Znalost stavu a potřeb každého dítěte je předpokladem účinné poradenské činnosti. Důležitá je spolupráce poradenských zařízení, mezi které patří již zmíněné PPP a SPC, se školami a jejich řediteli , kteří by měli včas diagnostikovat dítě, které potřebuje pomoc. **Činnost SPC je legislativně zakotvena ve školském zákoně č. 561/2004 Sb. a vyhlášce č. 72/2005 Sb.**

Většina rodičů (69) si myslí, že další vzdělávání přispěje k rozvoji jejich dítěte. Pro vzdělávání v praktické škole dvouleté je 29 rodičů, v praktické škole jednoleté 10 rodičů, 20 rodičů to neumělo posoudit a 8 rodičů si myslí, že vzdělání nepřispěje k rozvoji jejich dítěte.

Slowík (2007) uvádí, že mimořádně důležité je proto nabyté vědomosti a dovednosti opakovat a udržovat v průběhu celého života handicapovaného člověka. Navzdory názorům mnoha odborníků i rodičů mentálně postižených dětí je u nás prozatím legislativně stanovenou hranicí pro poskytování základního vzdělávání u žáků s mentálním postižením věk 26 let. Řada jedinců musí tedy ukončit vzdělávání právě v době, kdy dosahují (vzhledem k opožděnému vývoji mentálních schopností) vrcholu svého vzdělávacího potenciálu.

Ve své práci jsem zjistila, že ***většina rodičů má zájem o další vzdělávání svého dítěte***, ale proč tento zájem už není tak realizován, jsem se zamýšlela v jedné z dalších otázek. Jaké jsou největší překážky pro další vzdělávání? Výzkumem se ukázalo, že je to nejčastěji ***zdravotní postižení*** (odpovědělo 47 rodičů), potom ***nedostatek finančních prostředků*** (31 rodičů), dále ***vzdálenost do školy*** (22 rodičů). 11 rodičů odpovědělo, že mají i jiné důvody např. dítě je zvyklé na rodinu, psychické problémy, státní systém, organizační záležitosti, některé odpovědi byly bez udání důvodu, v jiných platilo obojí.

Jednou z největších překážek docházky do základní školy speciální je dojíždění. Více než polovina rodičů uvedla, že jejich dítě do školy musí dojíždět. Nejčastěji ho dováží autem (36), autobusem s doprovodem jezdí 24 dětí, samo dojíždí 22 žáků, jiným způsobem se přepravuje 15 dětí.

Stejnou otázku jsem položila i ředitelům ZŠS, kteří uvedli jako druhou překážku pro další vzdělávání svých žáků dojíždění do školy spojené s nedostatkem finančních prostředků.

Jen zdánlivě se jedná o problém, který s vlastním vzděláváním žáka přímo nesouvisí. Je pravda, že je tento úkol vnímán spíše jako soukromá záležitost rodičů. Vyřešení dopravy žáka do školy je důležitým činitelem, ovlivňujícím rozhodování rodičů žáka o typu a druhu školy. V současné době není možné dopravu žáků pocházejících ze sociálně potřebných rodin zajistit finančně z prostředků školy. Rodiče

žáků s mentálním postižením mohou, za určitých podmínek (jedná se o žáky, kterým byly přiznány mimořádné výhody II. nebo III. stupně), pobírat příspěvek na provoz motorového vozidla. **(zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách**). Výše tohoto příspěvku však mnohdy nepokrývá skutečné náklady transportu.

Další vzdělávání svého dítěte přímo v budově ZŠ speciální uvedlo 38 rodičů, 59 rodičů uvedlo, že jejich dítě tuto možnost nemá. Myslím si, že pro další vzdělávání žáků s mentálním postižením by bylo nejvýhodnější zřízení praktické školy jednoleté či dvouleté přímo v budově společně se základní školou speciální a tím by odpadla starost rodičů s dojížděním. Při zřízení této praktické školy musí být zajištěno odpovídající pracoviště pro plnění praktických cvičení. Uvědomuji si, že zřízení takové školy, kde by bylo možno vykonávat odborný výcvik, není snadné a ekonomicky dost náročné. S ubývajícím počtem dětí v populaci, klesá rovněž počet žáků speciálních škol a tím dochází i k poklesu nabídky oborů. Otázka do diskuze zní: je to jen tím a nebo to souvisí i s celkovou nezaměstnaností?

Mimořádně důležité je proto nabyté vědomosti a dovednosti opakovat a udržovat v průběhu celého života handicapovaného člověka. Navzdory názorům mnoha odborníků i rodičů mentálně postižených dětí je u nás prozatím legislativně stanovenou hranicí pro poskytování základního vzdělávání u žáků s mentálním postižením věk 26 let. Řada jedinců musí tedy ukončit vzdělávání právě v době, kdy dosahují (vzhledem k opožděnému vývoji mentálních schopností) vrcholu svého vzdělávacího potenciálu. (Slowík 2007)

Z průzkumu vyplynulo, že do praktické školy dvouleté bude směřovat své dítě 29 rodičů, do praktické školy jednoleté 10 rodičů. 39 rodičů bude směřovat své dítě např. do stacionáře, církevní instituce, rehabilitačního střediska, občanského sdružení apod. 19 rodičů odpovědělo, že jejich dítě půjde do chráněné dílny.

Svou úlohu zde sehrává také region, ve kterém se školské zařízení nachází. Jde především také o to zda se v blízkosti bydliště absolventa nachází chráněné dílny či chráněná pracovní místa, ve kterých ho mohou zaměstnat. Myslím si, že dalším problémem je to že absolvent je vystaven větším nárokům než byl zvyklý a tak potřebuje zázemí rodiny. Najít vhodnou praktickou školu, kam by mohlo dítě bez

pomoci rodiny, osobního asistenta, charitativních služeb apod. dojíždět, je opravdu problematické. Stejný problém se pak vyskytuje s uplatněním na trhu práce.

Bude určitě záležet na sociálním prostředí, ze kterého absolventi pocházejí. Vliv rodiny, rodinných příslušníků se stejnou kvalifikací je pro jejich postoje v životě rozhodující. Z rozhovorů s rodiči jsem se dozvěděla, že mnozí zůstanou doma v invalidním důchodu, na Úřadu práce nebo budou pomáhat např. v zemědělství nebo v domácnosti.

Při rozhodování o dalším vzdělávání svého dítěte bere v úvahu jeho přání 55 rodičů (57%). 35 si jich myslí, že není možné přání posoudit. Dle mého názoru se domnívám, že někdy ani zdravé dítě neví, jakým směrem by se chtělo ubírat po ukončení povinné školní docházky, natož dítě mentálně postižené.

5.2 Diskuze k dotazníku pro ředitele žáků základní školy speciální

Z dotazníku pro **ředitele základní školy speciální** je možno vyčíst mnoho zajímavých poznatků, ačkoliv si myslím, že velikost souboru není dostatečně veliká, a proto informace nemusí být tak objektivní.

Z otázky „Kolik žáků za poslední 3 roky úspěšně ukončilo základní školu speciální“, je vidět, že počet žáků poměrně klesá. V roce 2006 absolvovalo 24 žáků, 22 žáků v roce 2007 a 15 žáků v roce 2008. Naskýtá se otázka, proč to mu tak je. Je to tím, že klesá celkový pokles dětí? Anebo jsou tyto děti integrovány v základních školách?

Myslím si, že počet speciálních škol bude závislý na demografickém vývoji a na potřebách žáků této cílové populace. Počty žáků ve speciálních školách a školských zařízeních se snižují v důsledku včasné rané péče, kdy je možné postižení lépe kompenzovat. Jedním z důvodu úbytku dětí ve speciálních školách je snaha o integraci dětí s postižením do běžných základních školách, a to především na žádost rodičů nebo z důvodů dopravní nedosažitelnosti speciální školy. Statistické údaje dokazují, že speciální školy navštěvují více chlapci, protože mentální postižení se více vyskytuje v populaci chlapců. (Vágnerová 2004)

Profesní orientace dětí a dospívajících se zdravotním postižením zaměřená na řešení otázek volby povolání a jejich budoucího pracovního uplatnění se prolíná celým edukačním procesem již od základní školy. Právě pro těžce postižené je správná a odpovídající volba profesní přípravy velmi důležitá. Kromě plnění požadavků povolání je třeba zohlednit i další faktory, jako je dostupnost školy, možnost ubytování spolu se zajištěním zdravotní péče, možnost uplatnění po ukončení vzdělání v místě bydliště. (Bartoňová, Vítková 2007)

Z výzkumu vyplynulo, že rodiče žáků s mentálním postižením by uvítali, kdyby součástí základní školy speciální byla i praktická škola jednoletá či dvouletá, aby nemuseli nikam dojíždět. Někteří rodiče nemají možnost denně své dítě z různých důvodů vozit do školy, a proto je výhodnější, že zůstane doma, než aby se dále vzdělávalo i přes uvedený zájem dalšího studia.

Ředitelé se sice domnívají, že žáci mají vytvořen dostatek možností pro své další vzdělávání, ale můj názor je trochu jiný. Jaké jsou vlastně ty příležitosti pro další vzdělávání žáků s mentálním postižením, když musí denně dojíždět? Kdo je bude vozit, když rodiče nemají vlastní automobil a nebo jsou zaměstnáni? Pak už zbývá jen stacionář, nebo školní svoz autobusem či charitativní činnost. A mají rodiče dostatek finančních prostředků k zajištění vzdělání svých dětí? Opravdu stačí jen to, že rodiče mají zájem o další vzdělávání svých dětí? Je vůbec v jejich silách tento zájem uskutečnit?

Pouze školy v Č. Budějovicích, J. Hradci, Trhových Svinech a při DC Arpida uvedly, že součástí základní školy speciální je praktická škola jednoletá či dvouletá. To znamená, že žáci z Blatné, Č. Krumlova, Prachatic, Třeboně, Strakonic, Vimperka, Vodňan a Volyně musí za dalším vzděláním dojíždět nebo přes týden pobývat v určeném zařízení. Jaké jsou to tedy možnosti pro další vzdělávání žáků s mentálním postižením?

Z otázek pro ředitele i pro rodiče je vidět, že rodiče mají zájem o další vzdělávání svých dětí a jeví se i dobrá spolupráce rodičů se školou. Líbilo se mi, že všichni ředitelé ZŠS (13) napomáhají absolventům v rozhodování o dalším uplatnění a zajímají se o jejich budoucí život. Například tím, že jsou v neustálém kontaktu s rodiči a žáky,

organizují různá setkání a účastní se pravidelných činností v rámci školy či jiné pořádající organizace. Někteří absolventi pokračují ve svém vzdělání v praktické škole, která je součástí speciální školy, a tím jsou rovněž v neustálém kontaktu.

Školy spolupracují s vedoucími chráněných dílen, nestátních neziskových organizací zajišťujících pracovní inkluzi handicapovaných občanů do pracovního poměru a pomáhají znevýhodněným osobám se začlenit do společnosti a na trh práce. Nezastupitelné místo mají různá sdružení, spolky, nadační fondy nebo nadace, příp. i humanitární organizace, které pracují ve prospěch lidí s postižením. Dobře doplňují to, co státem garantovanému systému sociální péče uniká. Činnost neziskových organizací je o to cennější, že z velké části představuje dobrovolnou aktivitu jejich členů s velkým nasazením a kvalitě, mnohdy dokonce bez nároku na jakoukoliv odměnu.

Škola ve **Vimperku** spolupracuje s organizacemi Mesada, Palestra, Budulínek, Trianon, Centrum STROM v Dubu u Vimperka, školy ve **Vodňanech** a v **Prachaticích** spolupracují s PPP a SPC, škola ve **Volyni** spolupracuje s Nadací T. Maxové, o.s. ADRA, **Strakonice** spolupracují s o.s. Cestou vůle, Klubem přátel a rodičů zdravotně postižených, ÚSP pro mládež a dospělé, Klubem Krteček Písek, SPC pro mentálně postižené, **Trhové Sviny** spolupracují se společností pro podporu lidí s ment. Postižením, o.s. Koníček, Městskou charitou České Budějovice, Ústavem soc. péče Empatie, Domovem sv. Anežky, **České Budějovice** uvádí spolupráci s SPC, Arpidou, Empatiií, Cassiopeou, aj., **Jindřichův Hradec** spolupracuje s organizací SPASS Bobelovka, **Český Krumlov** s Klubem ARPZPD a nakonec **ARPIDA** s Empatií a Sv. Anežkou.

S žádnými organizacemi nejsou v kontaktu školy v **Třeboni** a **Blatné**, Základní škola **Žíchovec** spadající pod Prachatice rovněž s žádnou organizací nespolupracuje.

8 ředitelů ze ZŠS v Č. Budějovicích, J. Hradci, Tr. Svinech, Arpidě, Prachaticích 2x, Vimperku a Volyni uvedlo, že jejich absolventi mají dostatek možností pro další vzdělávání. 5 ředitelů z Blatné, Č. Krumlova, Strakonic, Vodňan a Třeboně uvedlo, že žáci příležitost nemají. Jaké jsou vlastně ty příležitosti a možnosti, když 59 rodičů (61%) uvádí, že jejich děti příležitost dalšího vzdělávání přímo v budově ZŠS nemají?

Nebo je zájem některých rodičů jen na papíře a ve skutečnosti to ředitelé a učitelé vidí trochu jinak?

Přes všechny uvedené překážky si 69 rodičů (71 %) myslí, že další vzdělávání přispěje k rozvoji jejich dítěte.

Pipeková (2006) uvádí, že praktické školy jsou funkčním článkem systému vzdělávání žáků s mentálním postižením a umožňují střední vzdělávání i žákům se středně těžkou mentální retardací, absolventům základní školy speciální, kteří dříve tuto možnost vzdělávání neměli a zůstávali doma bez dalšího vzdělávání a rozvoje. Ona legislativní podpora může mít podobu institucí a služeb (speciálních škol, praktických škol jednoletých a dvouletých) zabývajících se vzděláváním těchto žáků.

Toto tvrzení mě ale přivádí k otázkám, které si dovolím na závěr diskuze položit: „Je opravdu legislativní a společenská podpora v podobě základních škol speciálních a praktických umožňující vzdělávání žáků s mentálním postižením pro všechny dostačující?“ Mají tito žáci opravdu dostatek příležitostí a možností pro další vzdělávání?

6. ZÁVĚR

„Co děti potřebují především, je jistota, že tu mají někoho svého, ke komu patří a kdo patří k nim, na koho je spolehnutí, kdo jim vždycky přijde na pomoc a kdo s nimi sdílí jejich smutky, bolesti, zábavu, legraci a radost ze života.“

Prof. Zdeněk Matějček

Každý člověk je jedinečná osobnost a má právo na plnohodnotný život s patřičným vzděláním a láskou. Děti s mentálním postižením se vyvíjejí pomaleji, ale jsou velmi vnímavé a mají silnou potřebu opory a jistoty. Při výchově a vzdělávání těchto dětí je nezbytné respektovat individuální odlišnosti s ohledem na jejich stupeň postižení. Hlavním cílem je dosažení maximálního stupně rozvoje osobnosti každého jedince a jeho zařazení do společnosti. A tímto se zabývala moje bakalářská práce.

Kvantitativní výzkum byl uskutečněn v 16 základních školách speciálních v Jihočeském kraji. Zúčastnilo se ho 13 ředitelů a 97 rodičů žáků s mentálním postižením.

Prvním cílem výzkumné části mé práce bylo zjistit zájem rodičů žáků základních škol speciálních o další jejich vzdělávání po skončení povinné školní docházky.

Druhým cílem bylo zjistit nabídku vzdělávání v praktických školách s jednoletou a dvouletou přípravou v Jihočeském kraji a jejich dosažitelnost pro žáky ZŠS.

Díky zodpovězeným otázkám v dotaznících pro rodiče a ředitele ZŠS se mi podařilo zjistit konkrétní informace a splnit oba stanovené cíle.

Ve své práci jsem si stanovila 2 předpokládané hypotézy.

Hypotéza 1: Rodiče žáků základních škol speciálních mají zájem o jejich další vzdělávání.

Hypotéza 2: Absolventi základních škol speciálních mají vytvořen dostatek příležitostí pro další vzdělávání v praktických školách s jednoletou a dvouletou přípravou.

Vyhodnocením všech získaných podkladů jsem došla k závěru, že ***hypotéza č. 1 byla potvrzena***, neboť 79 rodičů (81%) žáků s mentálním postižením má zájem o další studium po skončení povinné školní docházky a zároveň se domnívá, že pokračující vzdělávání přispěje k rozvoji jejich dítěte.

O potvrzení ***hypotézy č. 2*** bych si dovolila pochybovat. Uvádí, že absolventi ZŠS mají vytvořen dostatek příležitostí pro další vzdělávání. Otázkou je, jaké jsou příležitosti a možnosti pro další studium těchto žáků s mentálním postižením? Z výzkumu vyplynulo, že největší překážkou pro další vzdělávání je zdravotní postižení dítěte (38%), ale také vzdálenost do školy (28%), nedostatek finančních prostředků (23%) a jiné překážky (11%), např. dítě je zvyklé na rodinu, psychické problémy, státní systém, organizační záležitosti, některé odpovědi byly bez udání důvodu, v jiných platilo obojí.

Pouze školy v Č. Budějovicích, J. Hradci, Trhových Svinech a při DC Arpida uvedly, že součástí základní školy speciální je praktická škola jednoletá či dvouletá. To znamená, že žáci z ostatních škol musí za dalším vzděláním dojíždět nebo přes týden pobývat v určeném zařízení.

Tato informace vyplynula jak z dotazníků pro ředitele, tak i pro rodiče. Myslím si proto, že ***hypotéza č. 2 byla vyvrácena.***

Závěrem bych chtěla shrnout výsledky mé práce. Z výzkumu vyplývá, že rodiče žáků s mentálním postižením mají zájem o vzdělávání svého dítěte. Bohužel ale není vytvořen dostatek možností a příležitostí k dalšímu vzdělávání jejich dětí.

Jako předpokládané využití této bakalářské práce v praxi uvádím tyto příklady. Práce by se mohla stát malou příručkou především pro rodiče žáků s mentálním postižením. Měla by přispět ke zjištění, zda absolventi základních škol speciálních mají dostatek příležitostí pro další vzdělávání a tím i lepší uplatnění v pracovním procesu.

Výsledky této práce mohou být využity jako informační materiál pro speciální pedagogy a být zpětnou vazbou pro danou školu i zřizovatele speciálních škol.

7. KLÍČOVÁ SLOVA

žák s mentálním postižením
základní škola speciální
praktická škola jednoletá
praktická škola dvouletá
speciální pedagogika
speciální vzdělávací potřeby
individuální vzdělávací plán
školská legislativa

8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BARTOŇOVÁ, Miroslava - PIPEKOVÁ, Jarmila - VÍTKOVÁ, Marie. *Strategie ve vzdělávání žáků s mentálním postižením v odborném učilišti a na praktické škole*. 2. vyd. Brno : MSD, 2008. 148 s. ISBN 978-80-7392-050-0.
2. BARTOŇOVÁ, Miroslava - VÍTKOVÁ, Marie. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami* 2. *vydání*. Brno : Paido, 2008. 369 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7315-170-6.
3. BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a specifické potřeby učení.* 2. přepracované vydání. Brno: Paido, 2007. 258 s. ISBN 978-80-7315-163-8
4. BOLDIŠ P. *Bibliografická citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2*. verze 3.1. ©1999-2004. [on-line] □cit. 2007-02-15□. Dostupné z: http://www.boldis.cz/citace.
5. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* 1. vydání. Praha.: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
6. CHVÁTALOVÁ, Helena. *Jak se žije dětem s postižením.* 1.vydání. Praha: Portál, 2001.182 s. ISBN 80-7178-588-1.
7. JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením.* 2.vydání. Praha:Triton, 2006. 173 s. ISBN 80-7254-730-5.
8. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální.* 1. vydání. Praha: Tauris, 2008. 110 s. ISBN 978-80-87000-25-0.
9. MONATOVÁ, Lili. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska.* 2. vydání. Brno: Paido, 1998. 85 s. ISBN 80-85931-60-5.
10. NĚMEC, Jan. et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času.* 1. vydání. Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-7315-012-3
11. PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* 2. vydání. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

12. PIPEKOVÁ Jarmila., VÍTKOVÁ Marie. *Terapie ve speciálně pedagogické péči.* 2. vydání. Brno: Paido, 2001. 165 s. ISBN 80-7315-010-7.
13. PERGLER, I. *Co je to mentální retardace?* [online] 2007 [cit. 2007-04-05] Dostupné z: http://www.ssvp.wz.cz/texty/mentalniretardace.html
14. PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4.vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8
15. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika.* 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007.160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.
16. ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace.* 3. vydání. Praha: Portál, 2006. 200 s. ISBN 80-7367-060-7.
17. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* 3. vydání. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-6.
18. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vydání Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2001. 170 s. ISBN 80-7184-488-8
19. VALENTA, Milan. MÜLLER, Oldřich. *Psychopedie.* 3. doplněné vydání. Praha: Parta, 2007. 386 s. ISBN 978-80-7320-099-2.
20. SOVÁK, Miloš et al. *Defektologický slovník.* 3. upravené vydání. Praha: Nakladatelství HaH, 2000. ISBN 80-86022-76-5
21. ŠVANCAR, Radmil. Integrace *mentálně postižených již není experimentem*[online] 2003. [cit2007-04-5] Dostupné z:http://www.ucitelskenoviny.cz/dokumenty
22. VÍTKOVÁ, Marie et.al. *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální.* 2.vydání. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9
23. Vyhláška MŠMT ČR č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních.
24. Vyhláška MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.
25. Základní škola praktická Třeboň, 2009. Dostupné z: http://www.zsptrebon.cz
26. Zákon č. 561/2004 Sb., zákon č. 49/2009 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání: Sbírka zákonů ČR, 2004.

27. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. MPSV ČR, 2004.
28. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. MPSV ČR, 2006.
29. ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7367-326-0.

9. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče žáků základní školy speciální

Příloha č. 2: Dotazník pro ředitele žáků základní školy speciální

Příloha č. 3: Ukázka IVP žáka základní školy speciální (čtení)

Příloha č. 4: Ukázka IVP žáka základní školy speciální (počty)

Příloha č. 5: Kresba postavy

Příloha č. 6: Kresba rodiny

Příloha č. 7: Fotografie - žáci základní školy praktické a speciální

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče žáků základní školy speciální

Dotazník pro rodiče žáků základní školy speciální

Dobrý den, jmenuji se Bohuslava Juráková. Tento rok píši bakalářskou práci na Jihočeské univerzitě, Zdravotně sociální fakultě v Českých Budějovicích. Název mé práce je: „Žák s mentálním postižením v základní škole speciální a jeho perspektivy“. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku. Informace zde získané budou použity pouze ve statistické formě v mé bakalářské práci se zachováním Vaší anonymity. Prosím zakroužkujte souhlasnou odpověď z výběru možností nebo odpověď vypište na místo teček.

Předem děkuji za vyplnění.

1. **Kolik máte dětí ?**

   a) 1

   b) 2

   c) 3

   d) více

2. **Kolik z Vašich dětí navštěvuje nebo navštěvovalo základní školu speciální?**

   a) 1

   b) 2

   c) 3

   d) více

3. **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**

   a) základní

   b) vyučen

c) vyučen s maturitou

d) středoškolské

e) vysokoškolské

f) jiné, prosím vypište ……

4. Bydlíte v místě ZŠ speciální nebo musí Vaše dítě do školy dojíždět?

a) bydlíme v místě školy

b) dítě do školy dojíždí

5. V případě, že Vaše dítě do školy musí dojíždět, jakým se toto děje způsobem?

a) dovážíme jej autem

b) jezdí autobusem s doprovodem

c) jezdí autobusem samo

d) jiná možnost, prosím vypište……

6. Jste seznámeni s dalšími možnostmi vzdělávání Vašeho dítěte po ukončení docházky do ZŠ speciální?

a) ano

b) ne

7. Kdo Vás o možnostech vzdělávání informoval?

a) škola

b) rodiče dětí s mentálním postižením

c) média (internet, noviny, rozhlas)

d) jiný zdroj, prosím vypište……

8. Máte zájem o to, aby se Vaše dítě dál vzdělávalo?

a) ano

b) ne

9. Kam chcete směřovat budoucnost vašeho dítěte?

a) do praktické školy jednoleté

b) do praktické školy dvouleté

c) do chráněné dílny

d) jiná možnost, prosím vypište…….

10. Při rozhodování o dalším vzdělávání Vašich dětí berete v úvahu jejich přání?

a) ano

b) ne

c) přání dítěte není možno posoudit

11. Je možnost uskutečňovat další vzdělávání Vašeho dítěte přímo v budově ZŠ speciální, kterou dítě navštěvuje nyní?

a) ano

b) ne

12. Je překážkou dalšího studia Vašeho dítěte vzdálenost školy?

a) ano

b) ne

13. Myslíte si, že další vzdělávání přispěje k rozvoji Vašeho dítěte?

a) ano

b) ne

c) neumím posoudit

14. Spolupracujete s nějakým občanským sdružením zabývajícím se dětmi s mentálním postižením?

a) ano, prosím vypište se kterým……

b) ne

15. Máte představu, co bude Vaše dítě dělat, pokud nebude dále studovat?

a) ano, prosím vypište co……

b) ne

16. Co je největší překážkou dalšího vzdělávání Vašeho dítěte?

a) zdravotní postižení

b) vzdálenost do školy

c) nedostatek finančních prostředků

d) jiné……

Příloha č.2: Dotazník pro ředitele základní školy speciální

Dotazník pro ředitele základní školy speciální

Dobrý den, jmenuji se Bohuslava Juráková. Tento rok píši bakalářskou práci na Jihočeské univerzitě, Zdravotně sociální fakultě v Českých Budějovicích. Název mé práce je: „Žák s mentálním postižením v základní škole speciální a jeho perspektivy“. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku. Informace zde získané budou použity pouze ve statistické formě v mé bakalářské práci se zachováním Vaší anonymity. Prosím zakroužkujte souhlasnou odpověď z výběru možností nebo odpověď vypište na místo teček.

Předem děkuji za vyplnění.

Název a adresa školy:……

1) Kolik žáků za poslední 3 roky úspěšně ukončilo ZŠS?

2006……..

2007……..

2008……..

2) Kolik absolventů pokračovalo v dalším vzdělávání?

2006……..

2007……..

2008……..

3) Kolik absolventů nastoupilo na praktickou školu jednoletou?

2006…….

2007……..

2008…….

4) Kolik absolventů nastoupilo na praktickou školu dvouletou?

2006……..

2007……

2008……..

5) Kolik absolventů ZŠS nepokračovalo ve vzdělávání po ukončení povinné školní docházky?

2006……..

2007……..

2008……...

6) Kolik absolventů našlo uplatnění v chráněných dílnách?

2006……..

2007……..

2008……...

7) Kolik absolventů našlo uplatnění v chráněných pracovních místech?

2006……..

2007…….

2008…….

8) Jaká je převážně spolupráce rodičů žáků se školou během studia?

a) výborná, rodiče projevují zájem sami

b) dobrá, rodiče reagují na výzvu školy

c) občasná

d) bez kontaktu

9) Napomáhá Vaše škola absolventům v rozhodování o jejich dalším uplatnění?

a) ano

b) ne

10) Jakým způsobem se zajímáte o další život svých absolventů?

Prosím vypište……

……

11) Domníváte se, že Vaši absolventi mají vytvořen dostatek možností pro své další vzdělávání?

a) ano

b) ne

12) Je součástí vaší školy praktická škola jednoletá a dvouletá?

a) ano, obě

b) pouze jednoletá

c) pouze dvouletá

d) žádná

13) V případě, že praktická škola není součástí vaší školy, kde se nejblíže nachází?

a) do 20 km

b) do 30 km

c) více než 30 km

14) Co je největší překážkou v dalším vzdělávání dětí?

a) zdravotní postižení

b) nezájem rodičů

c) vzdálenost školy

d) nedostatek finančních prostředků

e) jiné……..

15) Zájem o další vzdělávání dítěte plyne převážně ze strany:

a) školy

b) rodičů

15) Spolupracujete s organizacemi, které pomáhají dětem s mentálním postižením?

a) ano (vypište)……. …….

b) ne

Příloha č. 3: Ukázka IVP pro žáka základní školy speciální (čtení)

Individuální vzdělávací plán

Jméno žáka: **Datum narození:** 17. 10. 1989
Škola: ZŠ praktická Třeboň
Třída: pomocná 9. r.

Vyšetření školského poradenského zařízení ze dne:
10.4.2006, PPP DC Arpida, České Budějovice
23.10.2008, SPC České Budějovice

Kontrolní vyšetření dne: na podnět v případě potřeby

Učební dokumenty:
Vzdělávací plán pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy, č. j. 24035/97-22.

Vyučovací předmět: ČTENÍ

Speciálně pedagogická nebo psychologická péče: zajistí matka v případě potřeby

Cíl vzdělávání žáka: Čtení hlásek, slabik a slov, jednoduchých slovních spojení a krátkých vět psaných velkým a výrazným písmem. Rozvíjení a upevňování již nabytých vědomostí a podpora větší samostatnosti, zlepšování schopnosti porozumění obsahu čteného textu. Orientace ve čteném tichým čtením dle možností žáka. Volba vhodných učebních materiálů dle možností žáka.

Časové a obsahové rozvržení učiva: V letošním školním roce navrhuji opakovat a upevňovat učivo rámcově odpovídající 6. ročníku pomocné školy (opakování a upevňování samohlásek a souhlásek – k, b, c, r, č, včetně dvojhlásky ou, au, a jejich spojení; vyvozování nových hlásek – h, ž; význam vykřičníku a otazníku; otázka a odpověď; čtení vět s obrázkem; sestavování slabik a slov; čtení delších textů na pokračování; trénink „tichého“ čtení) v rozsahu 2 hodiny týdně.

Pedagogické postupy: výraznost, pomoc a podpora při čtení, pomalé tempo, opakování, přímá práce s žákem

Způsob zadávání a plnění úkolů: Úkoly budou zadávány v takovém množství a rozsahu, které může žák bez větších potíží zvládnout. Budou rozpracovány do více částí a plněny postupně. Předpokládá se domácí příprava, pravidelné hlasité domácí čtení s podporou matky. Na splnění úkolu bude dána dostatečná časová rezerva.

Způsob hodnocení: V průběhu školního roku bude chlapec hodnocen známkami, na vysvědčení v pololetí a na konci školního roku bude hodnocen slovně.

Potřeba dalšího pedagogického pracovníka: ANO

Seznam kompenzačních a učebních pomůcek:

Dvořáková: Náš slabikář (2. díl). Praha, Parta 1996.

Linc: Tabulky ke čtení (3. díl). Praha, Scientia 1991.

Dvořáková, Kubová: Čteníčko (2. díl). Praha, Parta 2005.

literatura pro děti a mládež

Návrh na snížení počtu žáků ve třídě: NE

Potřeba navýšení finančních prostředků: NE

Další důležité informace: Žák se středně těžkou mentální retardací (rysy mírného atypického autismu), zvýšeně senzitivní, úzkostnějšího ladění, disponující křehkou CNS. Značně nejistý, samostatná verbální produkce velmi chudá, reaguje převážně na přímé otázky. Pomalé pracovní tempo.

Žák má prodlouženou školní docházku (11. rok) a ze zdravotních důvodů zkrácené vyučování (20 hodin týdně).

Spolupráce se zákonnými zástupci: Domácí příprava bude konána pravidelně každodenně (víkendy doporučuji ponechat volné) dle pokynů učitele. Ve volném čase doporučuji co nejvíce rozvíjet žákovy smysly, vztahy s ostatními lidmi, komunikační schopnosti. Poskytnout čas na relaxaci a odpočinek. Prospěch a pokroky v předmětu i případné problémy budou s matkou řešeny dle aktuální potřeby po vzájemné dohodě, vždy pak jednou za čtvrt roku na třídních schůzkách.

Spolupráce žáka při řešení problému: NE

Pracovník PPP/SPC spolupracující se školou:

Na vypracování IVP se podíleli:

Podpis ředitele školy:

Podpis třídního učitele:

Podpis zákonného zástupce žáka:

Datum: 24.10.2008

Příloha č. 4: Ukázka IVP pro žáka základní školy speciální (počty)

Individuální vzdělávací plán

Jméno žáka:
Datum narození: 17. 10. 1989
Škola: ZŠ praktická Třeboň
Třída: pomocná 9. r.

Vyšetření školského poradenského zařízení ze dne:
10.4.2006, PPP DC Arpida České Budějovice
23.10.2008, SPC České Budějovice

Kontrolní vyšetření dne: na podnět v případě potřeby

Učební dokumenty:
Vzdělávací plán pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy, č. j. 24035/97-22.

Vyučovací předmět: POČTY

Speciálně pedagogická nebo psychologická péče: zajistí matka v případě potřeby

Cíl vzdělávání žáka: Poskytnout orientaci v početní řadě čísel 1 – 10, numerace v oboru do 10, řada vzestupná, sestupná, psaní číslic, rozklad čísel, porovnávání čísel, dokreslování do počtu, jednoduchá manipulace s penězi, úkoly názorového charakteru. Rozvíjet a upevňovat již nabyté vědomosti a podporovat větší samostatnost v práci žáka, zlepšovat schopnost používání pomůcek při počítání. Odstranění stresujících a demotivujících faktorů při učení počtů (přemíra učiva nad žákovy schopnosti, rychlé tempo v učení). Podpora početních činností, které žáka baví a rozvíjejí jeho schopnosti. Opakovat základy učiva a zaměřit pozornost na praktické dovednosti.

Časové a obsahové rozvržení učiva: V tomto školním roce navrhuji opětovně opakovat a upevňovat učivo rámcově odpovídající 4. ročníku pomocné školy (numerace v oboru do 10 - orientace v číselné řadě 1 – 10, řada vzestupná, sestupná, psaní číslic, rozklad čísel, porovnávání čísel, dokreslování do počtu, jednoduchá manipulace s penězi) v rozsahu 3 hodiny týdně. První pololetí bude věnováno počítání v řadě 1 – 7 (včetně číslice 0), číslice 8, 9 a 10 budou probírány ve druhém pololetí, včetně souvisejícího učiva v rozsahu 2 hodiny týdně. Orientačně možno zařadit ke konci školního roku i orientaci v číselné řadě 11 – 20 dle žákových možností a časové rezervy.

Pedagogické postupy: názornost, pomoc a podpora při řešení problémů, pomalé tempo, opakování, přímá práce s žákem, samostatná práce dle možností žáka

Způsob zadávání a plnění úkolů: Úkoly budou zadávány v takovém množství a rozsahu, které může žák bez větších potíží zvládnout. Budou rozpracovány do více částí a plněny postupně. Předpokládá se domácí příprava, plnění občasných domácích úloh s podporou matky. Na splnění úkolu bude dána dostatečná časová rezerva.

Způsob hodnocení: V průběhu školního roku bude chlapec hodnocen známkami, na vysvědčení v pololetí a na konci školního roku bude hodnocen slovně.

Potřeba dalšího pedagogického pracovníka: ANO

Seznam kompenzačních a učebních pomůcek:

Blažková, Gundzová: Počty pro střední stupeň pomocné školy. Praha, Septima 1998.

Blažková, Gundzová: Pracovní sešit k počtům pro střední stupeň pomocné školy – 1.díl.
Praha, Septima 1998.

Počitadlo, kalkulátor, papírové mince, číselná osa

Návrh na snížení počtu žáků ve třídě: NE

Potřeba navýšení finančních prostředků: NE

Další důležité informace: Žák se středně těžkou mentální retardací (rysy mírného atypického autismu), zvýšeně senzitivní, úzkostnějšího ladění, disponující křehkou CNS. Značně nejistý, samostatná verbální produkce velmi chudá, reaguje převážně na přímé otázky. Pomalé pracovní tempo.

Žák má prodlouženou školní docházku (11. rok) a ze zdravotních důvodů zkrácené vyučování (20 hodin týdně).

Spolupráce se zákonnými zástupci: Domácí příprava bude konána pravidelně každodenně (víkendy doporučuji ponechat volné) dle pokynů učitele. Ve volném čase doporučuji co nejvíce rozvíjet žákovy smysly, vztahy s ostatními lidmi, komunikační schopnosti. Poskytnout čas na relaxaci a odpočinek. Prospěch a pokroky v předmětu i případné problémy budou s matkou řešeny dle aktuální potřeby po vzájemné dohodě, vždy pak jednou za čtvrt roku na třídních schůzkách.

Spolupráce žáka při řešení problému: NE

Pracovník PPP/SPC spolupracující se školou:

Na vypracování IVP se podíleli:

Podpis ředitele školy:

Podpis třídního učitele:

Podpis zákonného zástupce žáka:

Datum: 24.10.2008

Příloha č. 5: Kresba postavy

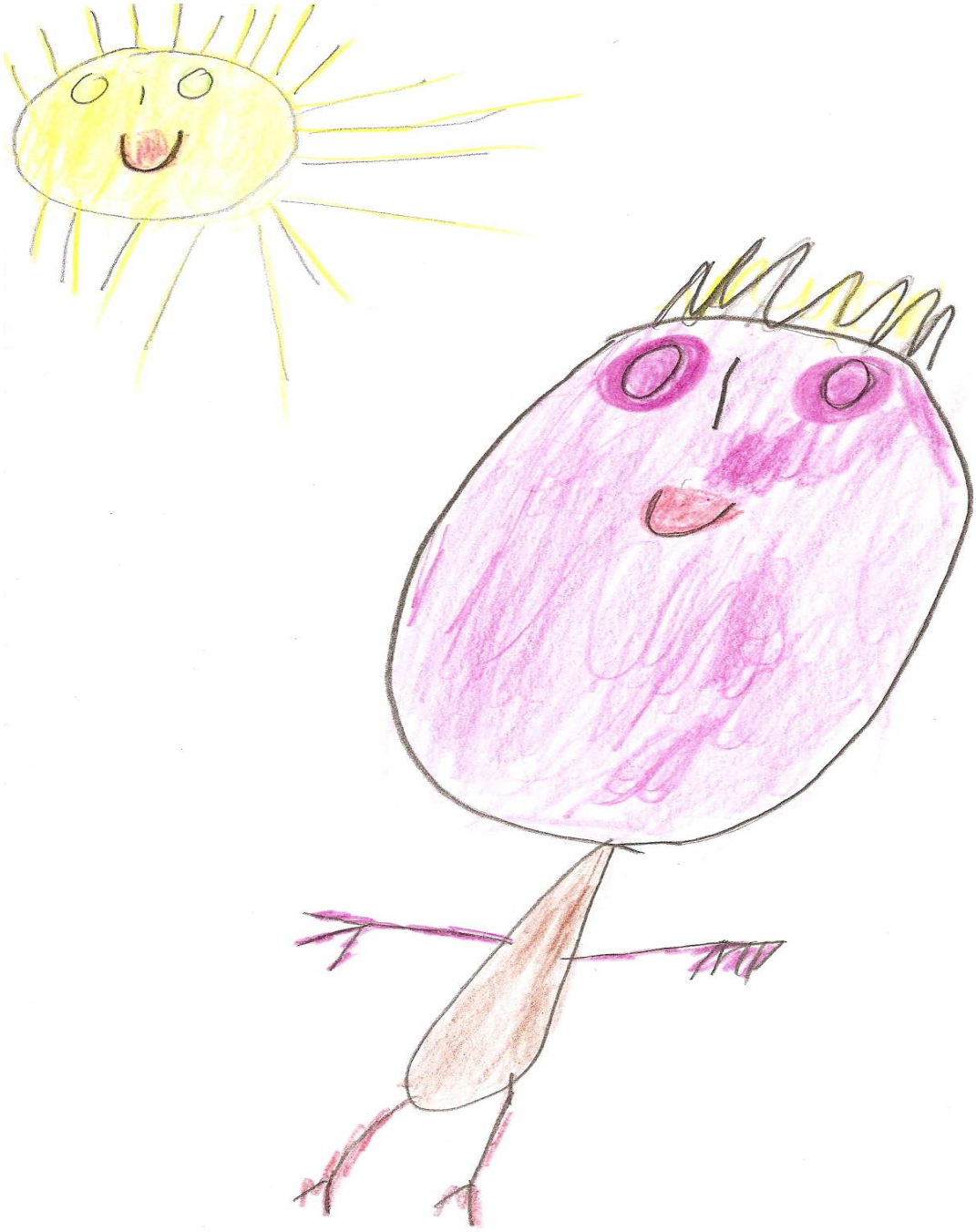

Žák s mentálním postižením – 17 let

Příloha č. 6: Kresba rodiny

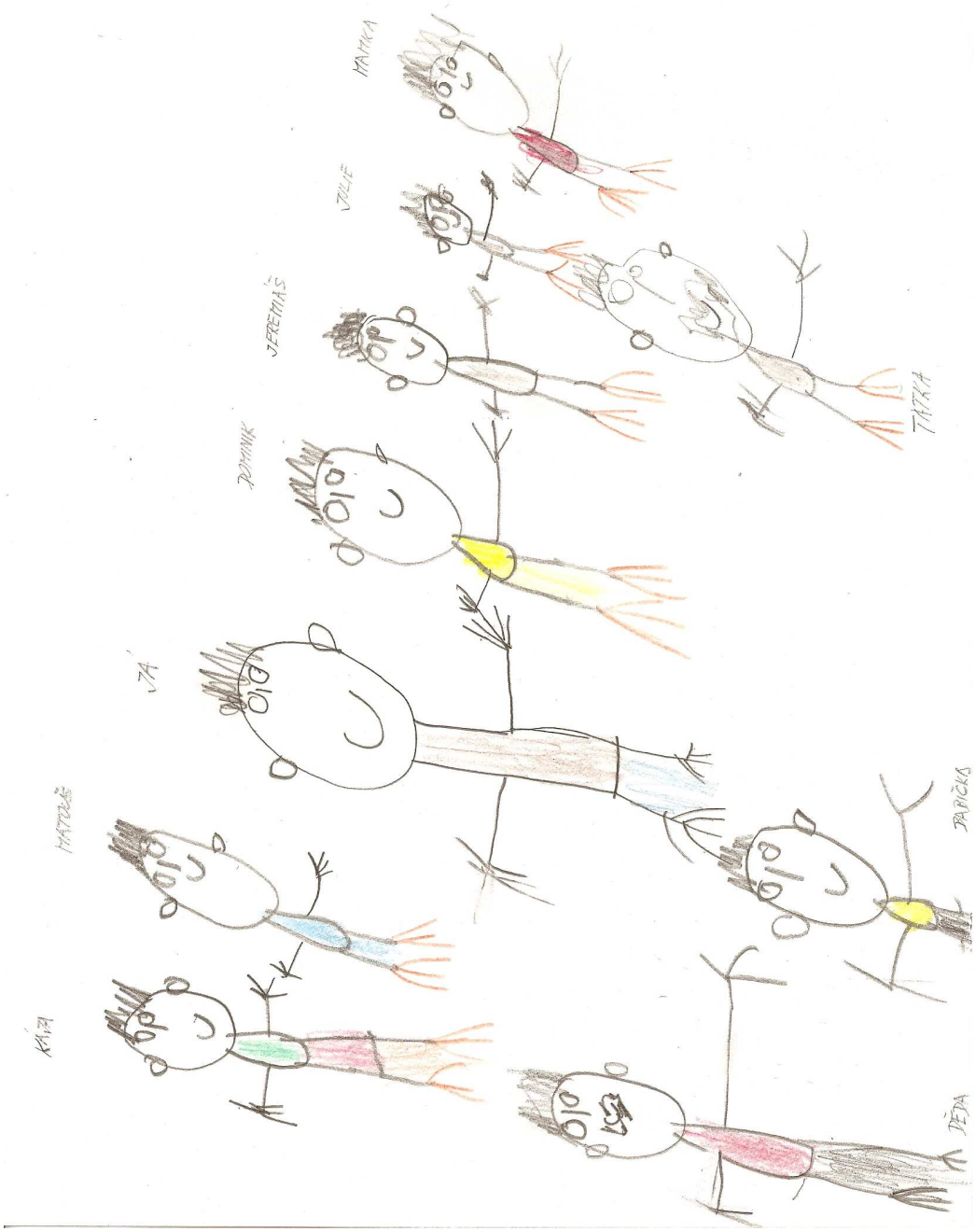

Žák s mentálním postižením – 17 let

Příloha č. 7: Fotografie – žáci základní školy praktické a speciální

Zdroj: http://www.zsptrebon.cz